



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Српске

891.99

Հ 63

1138

1138

Շիտանյան Ա.

Բ ա մ ա ր ա

Handwritten text, possibly a date or reference number, appearing upside down.

Handwritten text, possibly a name or signature, appearing upside down.

ՎԻՊԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ՝ Թ. Ա. ԶԱՊԼԱՐ

Թի 2

291.99
763

ԹՒՄԱՐԱՐԱ

ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ



ՀԵՂԻՆԱԿ
ԱՐՄԷՆ ՇԻՏԱՆԵԱՆ

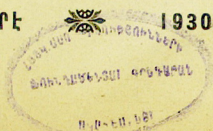
ՏՊԱԳՐ. Թ. Ա. ԶԱՊԼԱՐ

A
H
80575

Կեդրոնացեղի՝ սպարան ՄԱՍԻՍ
Ց, Քաար էլ Լու - Լուա — Ֆակկալա

ԳԱՀԻՐԷ

1930





Թ Ա Մ Ա Ր Ա

(ԻՐԱԿԱՆ ԱԷՊ)

Ա. ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ Ա.

1918 թուականին էր :

Երբ համաշխարհային արիւննալի պատերազմին մէջ մտաւ Պուլկարիա, ես կը գանուէի Ռուսմանիոյ Պուքրէշ քաղաքը, ուր ուսուցչութեամբ կը զբաղէի : Չի նայելով որ հայ ժողովուրդը Մեծ Պետութեանց կողմէն արիւն կը թափէր, դարձեա՛լ ուսմանական կառավարութիւնը հարկադրեց զիս որ հեռանամ երկրէն, որովհետեւ պուլկարական հարատակ էի, և, հետեւաբար, Ռուսմանիոյ թշնամի :

Կնոջս և երկու անչափահաս զաւակներուս հետ Ռուսիա մեկնեցայ և Օտեսա քաղաքին մէջ «Գաղթականական Կրթարան» մը բանալ յաջողեցայ : Ռուսմանիայէն հոն տպաստանած էին մօտ 4-5 հազար գաղթականներ և մաս մըն ալ զինուորական փախըստականներ :

Օտեսայի կրթական տեսուչը շատ սիրալիբ կերպով մը արամադրեց հոյակապ շէնք մը : Իսկոյն ուսուցչական ընտրեալ կազմով մը սկսայ դասաւան-

դուրթեան: Սաներու և սանուհիներու թիւը 3-4 հա-
րիւրէն աւելի եղաւ:

Այդ միջոցին էր որ ներկայացաւ ինծի մանկա-
մարդ ուսուցչուհի մը, և առաջարկեց որ պաշտօն մը
տամ իրեն ուսուցիչն լեզուն դասախօսելու համար:

Հազիւ քսանեհինգ տարու կար: Բարձրահասակ
ու փափկակազմ մարմին մը ունէր: Չափազանց պարզ
հագուած ըլլալուն՝ կարծեցի թէ չքաւոր աղջիկ մըն
է որ պաշտօն մը վարելով իր ապրուստը պիտի ճա-
րէր:

Ի՞նչ ըսէի . . . Ի՞նչ պատասխանէի: Մէկէն ի մէկ
կոկորդոս խղդուեցաւ և չի կրցի ըսել թէ « Գաղթա-
կանական կրթարանի » մը պիւսճէն չի թողուր որ
երկու ուսուցիչներ ունենանք, քանի որ վարձած էինք
առև ուսուցիչ մը:

Մանկամարդ ուսուցչուհին կռահեց թէ ինչո՞ւ
չէի կրնար ընդունիլ իր առաջարկութիւնը. հետեւա-
բար քաղցր ժպիտ մը ցոլացնելով իր շրթանց վրայ,
յարեց:

— Բայց, Պարոն Տեսու՛չ, ես ո՛րեւէ վարձատրու-
թիւն մը չեմ ուզեր, այլ բաղձանքս է նուիրուիլ հայ
մանկան կրթութեան: Ես տեղոյս պետական համալ-
սարանում ուսանելու եկած եմ և ունիմ ապրուստի
միջոցներ: Եթէ օրական երկու ժամի չափ դասախօ-
սութեան միջոց ունիք, խնդրում եմ որ տրամադրէք
ինձ:

Երկա՛ր շունչ մը աւի: Տխրութիւնս փարտատած
էր կերպարանքիս վրայէն:

— Ձեր խնդրանքը շատ սիրով կ'ընդունիմ, օրի-
որդ, յայտնեցի ես՝ սրտազեղ շեշտով մը: Կը ներէք որ
մէկէն ի մէկ չի կրցի պատասխանել, որովհետեւ այն-

պիւտե՛ն զոր կանխատեսած եմ, կը վախնամ որ բաց
պիտի մնայ:

— Այդպէս լինելը կռահեցի ես, նկատել տուաւ
մանկամարդ ուսուցչուհին: Ծիշտ է որ ներկայ ժա-
մանակում զժուար է անհատական միջոցներով կըր-
թարան մը կառավարել: մանաւանդ որ ձեր աշակերտ-
ները չքաւոր դաղթականների գուակներ են:

— Կը հաճե՞ք ձեր անունն ու մականունը յայտ-
նելու շնորհքն ընել ինձի, օրիս'րդ, ընդհատեցի՝ հե-
տաքրքրական ձայնով մը:

— Անունս Թամարա է և կը կոչուիմ Կարինեան:
Քնիկ Պանձակեցի եմ: Պատերազմի երկու տարիները
կովկասեան սաղմաճակատին վրայ հաստատուած «Տա-
տիսնա» զինուորական հիւանդանոցին մէջ ծառայու-
թիւն ընելէս ետքը՝ տխուր նահատակ լի մը ստիպեց
որ համալսարանական շրջանս Օսեսայի մէջ վերջա-
ցընեմ:

— Խի'տա լաւ. վաղուքնէ սկսեալ կարող էք դա-
սախօսելու դալ:

— Ծնորհակալու թիւ'ն, Պարոն Տեսու'չ, մրմնջեց
մանկամարդ ուսուցչուհին և մեկնե՛լաւ:

Մինակ մնացի ուսուցչական գեղատեսիլ սենեա-
կիս մէջ և սկսայ մտածել:

— Իսկապէս մեծ անձնու իրութիւն, ըսի իւրովի:
Ձի նայելով որ համալսարանի դասերով ծանրաբեռ-
նուած է, դարձեա՛լ օրական երկու ժամ դասախօսե-
լու պիտի գոյ: Թերեւս, շոտ հաւանական է որ այդ
երկու ժամերն ալ իր հանդատեան սրահերն եղած ըլ-
լան:

Երբ ևս այդ մտածումներու մէջ թողուած էի,
կի'նս ներս մտաւ և հարցուց.

— Ո՞վ էր այդ աղջիկը: Ի՞նչ ուզելու եկած էր »

— Տեղւոյս պետական համալսարանին մէջ ուսանողուհի մըն է և կը փափաքի որ օրական մէկ երկու ժամ մեր վարժարանը գայ և ուսեերէն լեզուս դասախօսէ, պատասխանեցի ես:

— Պիւտճէ չունի՞նք, պիւտճէ չունինք՝ կ'ըսէք և դարձեա՛լ ուսուցչուհիներ կը վարձէք, առարկեց կինս:

— Պիտի դասախօսէ՝ առանց դրամական վարձատրութեան, բացայայտեցի ես:

— Առանց դրամական վարձատրութեան . . . այդի՞նչ անձնուիրութիւն է, ժպտեցաւ կինս ու երկու զաւակներուս հետ «լանժըրօն» կոչուած դրօսավայրը գնաց, որ Ս և Ծովին վրայ կը նայի և բարձր ու գեղատեսիլ դիրք մը ունի:

Արդարեւ, հետեւեալ օրը, օրիորդ Թամարա դասախօսելու եկաւ: Հակառակ անոր որ կովկասցի էր և իր արտասանութիւնները արեւլահայերու հնչումներով կ'արտայայտուէին, դարձեա՛լ օրիորդ Թամարա շուտով սիրելի դարձաւ իմէ՛ դաս առնող մանկանց և ջանաց կարգ մը խորթ նախադասութիւններ չի գործածել:

Անցան երկու ամիսներ . . .

Օրիորդ Թամարա սկսած էր կնոջս հետ մտերմանալ:

Իրիկուն մը հարցուցինք իրեն թէ իր ծննդավայրին մէջ ո՞վ ունէր:

Թամարա խոր հառաչանք մը քաշեց և չի կըրցաւ իր արցունքները զսպել:

Ձեռքը հրատապ ձեկտին դրաւ ու պահ մը մտայոյզ վիճակի մը մէջ խորասուզուեցաւ:

Ես ու կինս իրարու երես նայեցանք և ներքին

գառնութիւն մը զգացինք, և գրեթէ զշնացինք այդ հարցումն ընելու:

Մօտ երկու շաբաթ էր որ Թամարա կորսնցուցած էր իր դէմքին զուարթութիւնը ու լուսկեաց վիճակի մը ենթարկուած էր: Այս յանկարծական փոփոխութեան պատճառը կը նկատէինք կարօտութիւն մը, զոր կրնար ունենալ հանդէպ իր ծնողաց և կամ իր մէկ սիրելի անձին: Այս էր մեր ենթադրութիւնը:

Արդ Թամարային այդ դրութիւնը տեսնելով՝ աւելի՛ հետաքրքրուեցանք, և այս անգամ խնդրեցինք որ իր վիշտը յայտնէ մեզի:

Թամարա դարձեալ խոր հառաչանք մը հանեց: Սրբեց աչքերէն յորդող արցունքներն և ահա՛ ինչ որ յայտնեց:

... «Պատմութիւնս եղերական պատմութիւն մըն է, մրմնջեց Թամարա: Քանի որ հետաքրքրուեցաք ինձմով, պիտի չի մերժեմ յայտնելու իմ վիշտս:

«Ըսած էի թէ պատերազմը սկսելուն պէս «Տատիանա» կոչուած զինուորական մեծ հիւանդանոցը մտայ կովկասցի շատ մը կիներու և աղջիկներու հետ: «Տատիանա» հիւանդանոցը, Տատիանա իշխանուհիին հովանաւորութեան ներքե կը գտնուէր և անոր նիւթական միջոցներովը կը մատակարարուէր: Այդ հիւանդանոցին մէջ ծառայութեան մտած էինք երեսուն հայ աղջիկներ:

«Օր մը երբ Տատիանա իշխանուհիին այցելութեան եկած էր, համարձակութիւն ունեցայ անոր ներկայանալու և խնդրելու, որ հայ կամաւորական զունդին նուէրներ զրկուին:

— «Ի՞նչպիտի նուէրներ ուղղու՞մ էք ուղարկել, հարցուց իշխանուհին՝ անուշ մը ժպտելով: Յետոյ կա-

մաւորների գունդերը մէկ երկուք չեն. կարելի ու
թիւն ունի՞ք այդ բոլորին նուէրներ հասցնելու:

— «Ամենէն վերջը մեկնող գունդին ռազմավայ-
րը յայտնի է, նկատել տուի սրտաշարժ ձայնով մը:

«Տատիանա Իշխանուհին առարկուեթիւն մը չը-
րաւ, այլ առաջարկեց որ բոլոր նուէրներն իր անձ-
նական գանձէն հայթայթուին:

«Անմիջապէս պատրաստեցինք քանի մը հարիւր
ծրարներ, և այդ ծրարներու մէջ դրինք շապիկ մը,
վարտիկ մը, թաշկինակ մը և զոյգ մը գուլպայ՝ Բայց
ես իմ ծրարիս մէջ զետեղեցի իմ լուսանկարս և քա-
նի մը տողով հետեւեալ գրուեթիւնը. «Սիրելի ախպէ՛րս,
երբ օր մը կատարած ու վերջացուցած կ'ըլլաք ազ-
գային ազատագրութեան պարտականութիւնը և կով-
կաս կը դառնաք, ձեզի ցոյց տուած հասցէովս փըն-
տըռեցէք զիս: Եթէ ամուսնացած էք, ազգային դրա-
մատան մէջ պահ դրուած գումար մը պիտի ստանաք
իբր վարձատրութիւն. իսկ եթէ ամուրի էք, ես սի-
րով կուտամ ձեռքս ձեզի . . .

«Ձեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ ըրի այս աղայութիւնը,
որ ճակատադիրս մթագնեց:

«Այսպէս անցան քանի մը ամիսներ: Ես դրեթէ
մոռցած էի ծրարիս պատմութիւնը: Ռազմաճակատէն
վերաւոր զինուորներ կը փոխադրէին կարս քաղաքը:
Մեր զինուորական հիւանդանոցը կարսէն մէկ մղոն
հեռու կը գտնուէր և աւելի յատկացուած էր բարձ-
րաստիճան սպաներու և հրամանատարներու: Տատի-
անա Իշխանուհին ամէն օր ժամի մը չափ հիւանդա-
նոցը կը մնար և կը հսկէր մաքրութեան վրայ: Իր
զղեակը բարձրադիր բլրակի մը վրայ կառուցուած
էր: Ժամանակին վրացի իշխանի մը ամբոցն է եզեր:

« . . . Աւա՛ղ, իրիկուն մը, մութը կոխած տանն,

պատգարակով վիրաւոր սպայ մը բերին մեր հիւան-
գանոցը: Լերթը իմ էր. հետեւաբար ա՛յն առանձ-
նասենեակը, ուր փոխադրած էին վիրաւոր սպան, ես
պիտի ծառայէի:

Այլ որովհետեւ տեղեկացած էի որ վիրաւոր ըս-
պան հայ կամաւորական զուէրին զեկամարներէն մին
էր և քնիկ Կարնեցի, հոգեկան դառն ճնշումով մը
մտայ առանձնասենեակը, ուր կը գտնուէին երկու
բժշկապետներ և Տատիանա Իշխանուհին: Երբ անոնք
մեկնեցան, ես յամբարայլ մտեցայ վիրաւորակալի
մահճակալին և տեսայ որ կը քնանար: Այդ քունը
կիրարկու՞մի մը հետեւանք էր, զոր երկու բժշկա-
պետները կատարած էին որպէսզի վիրաւորը քիչ մը
հանգստանար:

Ճաւակահան տան սպասեցի: Դիտեցի անոր լայնչի
ճակատը, անոր մոզիչ կերպարանքը, որ աժգունած
էր: Ինձի այնպէս թուեցաւ որ հազիւ երեսուէն ան-
ցած ասորիք մը ունէր: Կազմուածքը յաղթ ու վա-
յելչազեղ էր:

«Պահ մը երբ ես զեղերու սրուակները մաքրե-
լու և տեղերնին զետեղելու զբաղած էի, վիրաւոր ըս-
պան արթնցած ու խորին ուշադրութեամբ իմ վրաս
սեւեռած էր իր նայուածքը: Իսկոյն մտեցայ իրեն
և հարցուցի:

— Բան մը կուզէ՞ք արդեօք, Պարոն Հրամանա-
տա՛ր:

— Չեմ գիտե՛ր . . . կ՞մ կմաց ան, և կարծես կո-
կորդը խզուած զգաց:

— Եթէ խօսելու դժուարութիւն կը զգաք . . .
նկատել տուի ես, լա՛ւ է որ հանդիսա ձգեմ ձեզ:

— Ո՛չ . . . նստի՛ր քովս, և խօսելու դժուարու-
թիւն չեմ զգար քո՛յրս, առարկեց վիրաւոր սպան՝

ջանալով իր գլուխը բարձին վրայ բարձրացնելու :

«Աստեցայ իր սնարին վերևը : Վերջալոյսի շողերը լուսամուտներէն ներս թափանցած էին : Այս տագամ աւելի հետաքրքրական ու արբշխ նայուածքով սկսաւ դիտել զիս :

— Արդեօք տեղ մը տեսած էք զիս, հարցուցի յուզեալ շեշտով մը, կամ թէ ծանօթ մէկու մը կը նմանցընէք :

— Այո՛ . . . ճիշդ է որ ծանօթ աղջկան մը կը նմանիք, պատասխանեց սպան՝ քաղցր շեշտ մը դնելով իր առնակուն հնչեղ ձայնին մէջ : Օ՛, նմանութիւն է թէ իրական պատկերացում մը, — ատիկա չեմ գիտեր : Երա՞ջ, անո՛ւրջ . . . թէ ճակատագրական դիպուած, — այդ ալ չեմ գիտեր :

— Բայց ու՞ր . . . Կովկասի ո՞ր քաղքին մէջ :

— Կովկասի քաղաքներու մէջ չէ որ տեսած եմ քեզ . . .

— Հապա՛ :

— Պատերազմի դաշտը . . .

— Ա՛խ, այո՛, կովկասեան բանակին մէջ եզան հայուհիներ, որոնց փափաքն էր Հայաստանը տեսնել և լուծել մեր քոյրերու դարաւոր վրէժը : Բայց, դժբախտաբար, ես չի կրցի հետեւիլ անոնց :

— Ձի հետեւեցա՛ք . . . սակայն կամաւորական գունդին մէջ ա՛յնպիսի խանդավառութիւն մը ստեղծեցիք զոր պատմութիւնն արձանագրած չէ, Ձեմ սըխալիբ, քո՛յրս, երբ ըսեմ թէ դո՛ւն էիք երակներուս արիւնը ցնցողը, դո՛ւն էիք իմ երազներուս բովանդակ կախարդանքը : մէկ խօսքով՝ դո՛ւն էիք այն գերբնական ուժ տուողը, որ մզեց զիս դէպի ազգային ազատագրութեան մեծ իտէալը : Մօտեցի՛ր, մօտեցի՛ր ու սնարիս վերևը, բարձիս տակը յիշատակ մը

կայ. տես թէ ծանօթ է այդ յիշատակը քեզի՛

«Մ' քան մեծ եղաւ զարմանքս, Աստուած իմ, երբ տեսայ որ լուսանկար մը գրուած էր բարձին ներքեւ, և այդ լուսանկարն ալ իմս էր. այսինքն այն լուսանկարս էր զոր ևս ծրարիս մէջ զեանդեր ու պատերազմի դաշար զրկեր էի՛

Գ Լ ՈՒ Խ Բ.

Ա Ս Պ Ն Ց Ը

... «Ասպետ էր սպային անունը, շարունակեց թամարս հոգեկան անզուսպ դառնութիւն մը պատկերացնելով իր մեկամաղձիկ զէմքին վրայ: Ամուրի էր, հեռեւորար իրեն կը մնար իմ ձեռքս խնդրել: Ես իմ խոստումս պիտի չի գրժէի: Կը մնար բժշկական գործողութիւն մը, որ պէտք է կատարուէր, որ պէսզի իր մարմնոյն մէջ մխուած գնդակը հանուէր: Իժիշկները կը հաստատէին թէ գնդակը մարմնոյն մէջ մնալով վտանգաւոր վէրք մը պիտի բանար և անբուժելի պիտի դառնար: Ինքը քանի մը օրուան մէջ բուսական սպաքինած ու կազդուրուած էր՛

Հիւանդանոցին տաջին ընդարձակ պարտէզ մը կար: Իրիկունները, լուսընկան ծագելուն պէս, անոր թիւը կը մտնէի և շրջագայութեան կը ստանէի՛

«Այս առանձնակի շրջագայութիւնը նախանձի որդ մը սակզծած էր հիւանդանոցի գլխաւոր բժշկակատի սրտին մէջ, այդ պատճառաւ շարունակ արգելք

կը հանդիսանար, որ փոխանակ Ասպետը ինծի ընկերանալու ուրիշ հիւանդապահուհի մը հետ պարտէզ իջնէ:

— « Դուն պարզ հիւանդապահուհի մը չես, կ'ըսէր ինծի՞ բժշկապետը: Դուն գթութեան քոյր մըն ես, և քու պաշտօնդ է հիւանդապահ կիներու և աղջիկներու գործունէութեան վրայ հսկելու:

. . . «Ձէի կռահեր թէ բժշկապետը ի՞նչ դիտաւորութեամբ այս առարկութիւնները կ'ընէր:

«Մեր էր, տարիքը վերիվերոյ կօթանասուռնի մօտեցած էր: Իր գուրգուրանքները զոր կ'ուռնենար հանդէպ իմ ծառայութիւններուս, իր շտայլած գովեստները, այս բոլորը հայրակոն անբիծ հոգիէ մը բխած ըլլալը կը կարծէի: Եւ սակայն շատ անգամ ցաւ կը զգայի որ Ասպետը ինծի հանդէպ ցուրտ վերաբերմունք կ'ուռնենար ու ատելութեան երեւոյթ մը կը պատկերացնէր իր կնճառոտած ու մեռելոտի կերպարանքին վրայ:

«Ինչո՞ւ այդ ատելութիւնը, Ո՞չ ապաքէն ինքը հայ բժշկապետ մը ըլլալով իրեն պատիւ պիտի համարէր հերոսի մը կեանքը վրկելու: Ինչպէս ըսի՞ ոչինչ կը կռահէի, միշտ և որ իրիկունը մը բժշկապետը իր առանձնատեղեակը կանչեց զիս և յայտնեց թէ ձեռքըս խնդրող մը կար, բայց հարկ էր փամանակ մը սպասել:

— « Բա՛յց . . . փղձկացի ես . . .

« Բարձրօտախճան անձնաւորութիւն մըն է, հաւատա՛ ինծի, վրայ բերաւ բժշկապետը:

— « Ձեմ կրնար խոստանալ, հնչեցի խիստ ու անդրդուելի ձայնով մը:

— « Հը՞մ . . . հապա որո՞ւ կը խոստանաս ձեռքդ տալ. սա թրքահայ սպայի՞ն, որուն կեանքը վտանդի

տակ է, և դուք է բժշկական գործողութիւնը անոր մահը փութացնէ :

— « Պարոն բժշկապե՛տ . . . զողողացի ևս ու նըստած տեղէս մեքենարար ոտքի ելայ . ըսէ՛, ճշմարիտն ըսէ՛, իրա՛ւ է որ Ասպետին կեանքը վտանգի տակ է :

— « Մի՛ յուզուիր : Յայտնութիւնս միայն դուն պէտք է որ գիտնաս :

— « Ուրե՛մն . . .

— « Աստուած . . . հնչեց պարոն բժշկապետը :

« Գլխիկոր ու տատամսած քայլերով իմ ննջատենեակս քաշուեցայ . բայց կրկին երբէ՛ք տարակոյս չունեցայ թէ պարոն բժշկապետը իրեն համար կ'ընէր այդ առաջարկութիւնը . և ի՛նքն էր այն բարձրաստիճան անձնաւորութիւնը, որ ձեռքս կը խնդրէր :

« Եւ ի՛նչպէս կրնայի այդ կոտակածը ունենալ, պարոն բժշկապետը մեծ հօրս տեղ անձնաւորութիւն մըն էր . կին մը և երկու շափահաս զաւակներու տէր էր : Մտերը ճերմկցած ու կերպարանքը կոճղացած էր : Ի՛նչպէս կրնայի հաւատալ որ այդ տարիքին մէջ ան պիտի կրնար բաժնուիլ կնոջ մէն, որուն հետ ապրած էր օւրի ջրան յիսուն տարիներ . . .

« Աստուան դէմ հիւանդագահ կիներէն մին եկաւ և իմացուց որ Ասպետը տեսնել կուզէր զիս : Այդ օրը իմ հերթս չէր, սակայն Մարիանա անուռն գթութեան քրոջ հետ շատ մտերիմ ըլլալուս՝ խնդրեցի իրմէն որ ինքը իր հերթն ինծի տայ : Մարիանա, որ բարձրաստիճան զօրավարի մը աղջիկն էր, սիրով ընդունեց և թողուց Ասպետի առանձնատենեակը իմ արամազբութեանս տակ . հետեւարար ազատօրէն ներկայացայ Ասպետին և հարցուցի թէ ի՛նչ կը փափաքէր :

— « Քե՛զ, Թամարա՛, քե՛զ տեսնել կը փափաքէի :

փղձկեցու Ասպետ : Ըսէ՛, յայտնէ՛ ինծի, չե՞ս դրժեր
խոստու՞մդ . . .

— « Զէ՛ . . . չեմ դրժեր . . . հնչեցի ես. քուկդ եմ
և յաւիտեան դուն ես իտէալ ամուսինս :

« Այս քաղցր խօսակցութեանց վրայ էինք, ահա՛
կամաց մը դուռը բացուեցաւ և սեմին վրայ երեւե-
ցաւ պարոն բժշկապետը :

« Ասպետը ձեռքերս առած էր ձեռքերուն մէջ շա-
րունակ կը համբուէր. ան չի տեսաւ որ դուռը բաց-
ուած էր և բժշկապետը խոժոռ և ատելալուռ նայ-
ուածքով մը մեզ կը դիտէր :

— « Թամարա՛ . . . գոչեց պարոն բժշկապետը՝ քա-
նի մը քայլ մեզի մօտենալով, դուն ի՞նչ գործ ունիս
հոս. դուն Ծ թիւ առանձնասենեակը նշանակուած ես.
այժմ ո՞վ կայ հոն :

— « Մարիանա գթութեան քոյրը հոն է, պարոն
բժշկապետ . . .

— « Բա՛յց . . . դուն այս պահուս հեռանալու ես
այս առանձնասենեակէն, բացառանչեց պարոն բժշ-
կապետն ու մեկնեցաւ :

— « Շուտով բաժնուեցայ Ասպետէն և ուղղակի
պարոն բժշկապետին առանձնասենեակը մտայ :

— « Բացատրութիւն կը պահանջեմ, պարոն բը-
ժշկապե՛տ, ըսի խիստ ու վրդովեալ ձայնով մը :

— « Ի՞նչ բացատրութիւն է պահանջածդ, օրիորդ
Թամարա, խնդաց պարոն բժշկապետը. թողունք որ
ձեռքերնիդ վիրաւոր հիւանդներուն շրթանց վրայ
փակչի Այն ատեն դուն գթութեան քոյր մը չես, այլ
կիսաշխարհիկ կին մը . . .

— « Պարոն բժշկապե՛տ . . . գոչեցի սպառնալից
ձայնով մը, պարոն բժշկապե՛տ, իրաւունք շունիք

այդ խօսքն ընկելու նա իմ անձիս տէրն եմ. և Ասպե-
տը իմ նշանածս է. ահա՛ ճշմարտութիւննը :

— « Կը խոստովանի՞ս . . .

— « Այո՛ . . . կը խոստովանիմ . . .

— « Այս բացարձակ սրոշուժս ցնցած էք զինքը,
բայց ան ջանաց ծածկել ինէ. հետեւարար պահ մը
լուսթեմէ հտքը՝ ըսաւ .

— « Ոչի՛նչ ունիմ առարկելիք, Թամարա՛: Նե-
րեցէք որ նախատեցի ձեզ: Մինակ թէ՛ կը խոստա-
նա՞ք ձեռքերնիդ տալու այն անձին որ բոլոր սրտով
նպատակ ունեցած է երջանկացնել ձեզ, երբ սա թըր-
քահայ սպային կեանքը կարելի չըլլայ փրկել:՝

— « Չեմ հասկնար, պարտն բժշկապետ, ի՞նչ ը-
սել կուզէք, ընդհատեցի ես՝ հողույս մէջ պռթկացող
ցատուժս ջանալով խզդել: Պարզ խօսեցէ՛ք. կասկած
ունիք որ բժշկական զործողութիւնը մահ սխաի
պատճառէ՞ նշանածիս . . .

— « Է՛հ . . . կարելի է :

— « Երբ նշանածս կորսնցունեմ . . . ան ստեն կը
մտածեմ ձեր առաջարկութեանը վրայ :

— « Բայց եթէ զիտնայիր ա՛յն երջանկութիւնը
զոր կուզէ պատրաստել քեզի . . . կմկմաց պարտն բը-
ժշկապետը . . .

« Չի պատասխանեցի: Մեքենաբար օտքի ելայ և
հարցուցի իրեն .

— « Ունի՞ք ս ե է արզելիք մը նշանածիս առանձ-
նատենեակն երթալուս համար :

— « Ո՛չ . . . ազատ էք . . . զացէ՛ք :



ԳԼՈՒԽ Գ.

ՈՃԻՐԸ

... « Հասած էր բժշկական գործողութեան օրը օ Ամեն ջանք ի գործ դրի որ պարոն բժշկապետը նենգութեան գոհ չի դարձունէ Ասպետը, հետեւաբար կանխաւ ներկայացայ բժիշկ պարոն Վազգէնին և խնդրեցի որ գործողութեան ժամանակ թէ՛ ինքը հոն գտնուի և թէ՛ ինծի թոյլտուութիւն տայ որ ծառայեմ :

« Բժիշկ պարոն Վազգէն դիտաւորութիւնս չի հասկցաւ : Եւ որովհետեւ իբր ստորադասեալ բժիշկ հարկ էր պարոն բժշկապետին հաւանութիւնն առնել թէ՛ իրեն համար և թէ՛ ինծի, այդ պատճառաւ ըսաւ :

— « Լաւ կ'ըլլայ որ պարոն բժշկապետին յայտնեմ և խնդրեմ որ բժշկական գործողութեան ես ալ մասնակցիմ. և դուք ալ հիւանդապահի դեր մը ստանձնէք -

— « Ո՛չ . . . այդ դիմումը մի՛ ընէք, ընդհատեցի ես. պարոն բժշկապետը թո՛ղ չի դիտնայ թէ ես ըրածը կական գործողութեան ժամանակ նշանած իս գըլխուն վերեւը կենալ կուզեմ :

— « Պատճառը . . .

— « Պատճառը ա՛յն է որ պարոն բժշկապետին կայ եղեր ծանօթ բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը որ կ'ուզէ ձեռքս խնդրել և երջանկացնել դիս օ

A 80575

Հիմա՛յ կը տարակուսիմ որ բժշկական գործողութիւնը պիտի չուզէ խնամով կատարել, և առանկով մահուան վտանգի մը ենթարկուի ան :

Բժիշկ Վազգէն թեթեւ մը ժպտեցաւ և դռնալով ինծի յարեց.

— « Հասկցա՛յ . . . Դուք անձող եղի՛ք :

« Այս հաւատառումը սիրտս հանդարտեցուց : Բժիշկ Վազգէն հիւանդանոցին մէջ ամենէն սիրուած բժիշկին էր և ազդեցիկ դիրք մը ունէր :

« Երկու օր հաքը բժշկական գործողութիւնը յաջող կերպով կատարուեցաւ և Ասպետը ստոյգ մահէ մը փրկուեցաւ :

« Հիւանդանոցէն մեկնելուն պէս, մտակայ բընական արաններէն մեկուն մէջ սենեակ մը վարձեց :

« Աստու մը յայանեց ինծի թէ մտադրած էր կըռէի դաշար երթալու :

— « Ձէ՛ որ պարտականութիւնս էր՝ հայրենիքի ազատութիւնը տեսնելէ հաքը՝ քու սէրդ վայելելու իրաւունք մը ունենալ, նկատել փուռ սրտազեղ ձայնով մը, ուրեմն զեւ վերջացած չէ պարտականութիւնս Թամարո՛, մեր սրտերը միացած են, կը մնայ ա՛յն օրինուօր կապը զոր պիտի տայ մեզի ընկերային օրէնքը : Այդ կապը թո՛ղ մեր ճակատը պսակէ հայրենիքի ազատութեան հրաշագեղ ճառագայթը :

— « Այո՛, իրաւունք ունիս, մըմնջեցի սրտաշարժ ձայնով մը, բա՛յց . . .

— « Ի՞նչ « բայց » . . . առարկութիւն մը ունիս, հարցուց ան :

— « Կ'ուզեմ ընկերանալ քեզի, ահա՛ խնդրանքս Դուն զինուորական սպայի համազգեստով պիտի մեկնիս : Միթէ՛ կասկածի տեղի պիտի տաս, երբ պարզ զինուորի մը պեսեմս այլ ընկերանամ քեզի :

1138



« Ասպեարը չի կրցաւ մերժել, միայն թէ ամէն կանխազգշութիւն ձեռք առաւ, որ իր սպայ ընկերներէն կտակած չի բերեր իմ վրաս :

« Արդ երկու օր մնացած էր որ պիտի մեկնէինք, ահա՛ դիչերանց զինուորական ակումբէն իր սենեակը վերադարձած պահուն՝ կը սպաննուի Ասպեար :

« Հետեւեալ առտուն, դիւղննարան մտայ և անոր անշնչացած մարմինը՝ դտայ անկիւն մը՝ ծածկուած սև կտաւով մը :

« Ոճիրը մնաց անյայտ : Զինուորական և ոստիկանական բոլոր խուզարկութիւնները չի կրցին արդիւնք մը տալ :

« Ի՞նչ մտածէի . . . ի՞նչ սև խորհուրդ մը խղղէի էութեանս մէջ : Սոսկալի կտակած մը կոկորդս կը ճզմէր և հողիս կը գալարէր :

— « Այո՛ . . . Աստուած իմ, այո՛ . . . չեմ սխալած . . . ա՛ն է, ա՛ն է ոճրագործը, կը հեծկլտայի ինքնիրենս : Բայց, աւա՛ղ, որ սպացոյց չունիմ : Ա՛ն է, ա՛ն է այս կղքայրասպանութեան հեղինակը . . . :

. . . « Երկու օր վերջը սենեակս եկաւ բժշկապետը : Գոյնը մեռելի դոյն դարձած էր : Աչքերուն մէջ դիւային ցոլացում մը պատկերուած էր : Ինձի այնպէս թուեցաւ թէ հրողէնը ձեռքը բռնած ոճրագործ մըն էր : Վախցա՛յ . . . և ճշել ուղեցի : Բայց ան չուտով նշմարեց շփոթութիւնս ու զգացած տակութիւնըս : Քայլ մը առաւ և բազմօցիս մօտենալով հարցուց .

— « Իրա՛ւ է որ, Թամարա՛, որոչած էք ձեր անձնական ծախքով շիրիմ մը կանգնել սպաննուած սպայի հողակոյտին վրայ : Այս առաւօտ Իշխանուհի Տատիանան յայտնեց ինձի :

— « Այո՛ . . . այդ նուիրական պարտականու-

Իբևնս կատարել որոշած եմ, պատասխանեցի խնառ
վիզանք արտայայտող ձայնով մը :

— « Եկա՞յ . . . »

— « Ի՞նչ « Եկա՞յ » . . . հեղձկացի ես՝ այս ան-
լամ նայուածքս իր աչքերուն խորը սևեռելով :

— « Բու երջանկութիւնդ պատրաստող բարձ-
րաստիճան անձին « ձեռքդ չպիտի տաս » :

— « Հը՞մ . . . արդե՞ք կասկած չունենամ որ այդ
բարձրաստիճան անձնաւարութիւնը սարաբախա նշա-
նածիս արիւնը մանողն է, բացազանչեցի սպառնալից
շեշտով մը : Եւ ի՞մակ . . . Ե՛հ, սոսկալի չէ՞ որ ես
հաւատամ թէ այդ կարգի արիւնկզակ ոճբագործ մը
պիտի ջանայ երջանկացնել զիս : Մտածեցէ՛ք, պարոն
բժշկապետ, մտածեցէ՛ք թէ ի՞նչքան վտառ և ստորին
էակ մը պիտի ըլլամ, երբ աչքիս տռջեւ ունենամ
եղեռնագործն ու իր զո՞ւր : Ո՛չ, ո՛չ . . . երբէ՛ք այդ
ստաջարկութիւնը մի՛ ընէք . . . »

— « Միթէ՞ բացարձակապէս վտառն ես թէ հզ-
քայրասպանութիւն մըն է կատարուածը : Զի կրնա՞ր
ըլլալ որ թշնամիի մը գնդակին զո՞նն եղած ըլլայ քու
նշանածդ : Բռէ՛, ո՞ր վատողի հայն է որ անոր արիւնը
պիտի մանէր . . . »

— « Գիտե՞մ . . . կը ճանչնամ՝ այդ վատողի հա-
յը, ճշեցի ես. սակայն անոր օձիքէն բռնելու և ար-
դարութեան ձեռքը յանձնելու համար տարացոյց չու-
նիմ : Ա՛խ, թէ երկինքը ձայն ունենա՞ր և յայտնէ՞ր
ամէն բան . . . »

« Պարոն բժշկապետը չի շարունակեց խօսակցու-
թիւնը : Կարծես թէ վախցաւ որ անոր երեսին պիտի
պտայի :

— « Գու՛ն, դու՛ն ես այդ վատողի հայը, դո՛ւն
ես այդ քսաննելի եղբայրասպանութեան հեղինակը :

« Ուստի կամաց մը հեռացաւ սենեակէս, և այդ օրը բնա՛ւ չերեւցաւ հիւանդանոցին մէջ ։

« Կէս օրէն ետքն էր, որ սենեակս եկաւ բժիշկ Վազգէն և յայտնեց թէ պարոն բժշկապետը յեղակարծ սրտի բաբախում մը ունեցած է և բժշկական դարմանումի ենթարկուած է ։

— « Անոր վտանգ մը չի պատահիր, քրթննջեցի ես . . .

— Ինչո՞ւ ատոնկ կը մտածես, առարկեց բժիշկ Վազգէն, չի կռահելով հոգիէս պռաթկացող տակուածեան ոգին զոր կը ջանայի զսպել ։ Միթէ՞ իր ծերացած տարիքը շարունակ վտանգի դուռ չի կրնար բանալ ։ Ա՛յ՛ որ սանկ նանկ եօթանասուներ անցած է ։

« Գլուխս մէկ կողմ դարձուցի և հասկցնել ուղեցի որ պարոն բժշկապետին վիճակը չէր հետաքրքրեիր զիս ։

« Բժիշկ Վազգէն պահ մը մտայոյզ վիճակ մը առաւ ։ Արտակարգ ու խոր նայուածք մը արձակեց վերաս և կարծես թէ ջանաց իր հոգւոյն խռովքը պռաթկացնելու ։ Մինչեւ այդ վայրկեանը բնա՛ւ ատոնկ այլայլութիւն մը նշմարած չէի ։ Ան խօսած էր ինծի հետ եղբօր մը պէս ։ Սիրոյ բառ մը, արտայայտութիւն մը լսած չէի իր բերնէն ։

« Եւ սակայն զժիշկ Վազգէն այս անգամ համարձակեցաւ ինծի յայտնելու թէ բաւական ատենէ իվեր խոր ու անջնջելի սէր մը սնուցած էր իր էութեանը մէջ, և ա՛յդ սէրը միայն ինձմով լեցուած էր ։

— « Վազգէն . . . ինչո՞ւ կուզես որ մեռած սիրամը ճզմես, դողդղացի ես ։ Ահա՛ տեսար թէ ճակատագիրս որքա՛ն սեւ է եղեր ։ Մի՛, կը պողտաի՛մ, Վազգէն, մի՛ սախպեր որ կեանքս կապեմ քու կեանքիդ և խորտակեմ քու ապագայ բովանդակ երջանկու-

թիւնդ : Թո՛ղ որ սա խորշակահար սիրտս մ'իտ' յն բա-
բախում մը ունենայ այն մահարձանին վրայ, ուր
թողուած է իմ պաշտելիս, թո՛ղ որ այս աշխարհքը
դերեզման մը վերապահէ քոյր Թամարայիդ . . .

— « Ի՛նչ, ո՛չ . . . փղձկեցաւ բծիշկ Վաղգէն, կու-
ղիմ երջանկացնել քեզ, կուղիմ որ մոռնաս ա՛յն եղե-
րական սրտամութիւնը, որ քու կեանքդ մթադնած է :

« Առանց առաբկութեան ձեռքս Վաղգէնին եր-
կարեցի : Վաղգէն յուզուած շրթներուէն տարաւ ձեռ-
քս ու պապակած կերպով համբուրեց :

« Երկու օր յետոյ կատարուեցաւ մեր պաշտօնա-
կան նշանախօսութիւնը :

« Նշանատուութեան հանդէսին ներկայ էր պարոն
բժշկապետը : Սոսիվեալ կերպարանք մը ունէր և ա-
ւելի լուռ կը մնար : Ես այդ այլազուտած դէմքը
պժգանքով դիտեցի :

« Անցաւ ամիս մը : Շատ երեկոյններ ծաղկեպսակ
մը կը պատրաստէի և անձամբ Ասպետի մահարձանին
վրայ կը դնէի : Մահարձանը մարմարիտնէ քանդակել
տուած էի, և դրեթէ գերեզմանատան մէջ լսարեկեցիկ
ընտանիքներու յատկացուած դամբարաններու վրայ
բարձրացած շիրիմներէն աւելի հոյակապ կերտուածք
մը ունէր :

« Իրիկուն մը Վաղգէն խնդրեց որ ինձի ընկե-
րանայ և զոհին մահարձանին վրայ դրուելիք ծաղկե-
պսակն անձամբ դնէ :

« Չի մերժեցի : Հետեւաբար միտսին մինչև գե-
րեզմանատունը դացինք : Աղօթեցինք և ծաղկեպսակը
մահարձանին վրայ դնելէն ետքը՝ վերադարձանք :

« Երկինքը՝ որ լուսադարդուած էր և կամարին
վրայ աստղերը կը պճլտային, յանկարծ սեւ ամպե-
քով ծածկուեցաւ : Երկուքս ալ անպարեցինք որ

անձրեւը չսկսած քաղաքամասը մտնէինք : Հազիւ թէ մօտեցած էինք այն գեղատեսիլ կամուրջին, որմէ կը բաժնուէին դէպի քաղաքը և հիւանդանոցը տանող երկու լայնարձակ պողոտաները, ա՛ն՝ հրազէն մը պայթեցաւ թուռաքի մը խորէն, և տեսայ որ Վազգէն արիւնաթաթախ գետին փռուեցաւ :

« Մկսայ «օգնութիւն» աշաղակել :

« Ակնթարթի մը մէջ ոտաթիկան-զինուորներ և անցորդներ օգնութեան հասան :

« Վազգէն զեռ մեռած չէր, սակայն բառ մը խօսելու անկարող էր, որովհետև գնդակը ծակած էր անոր ուղեղը :

« Ոտաթիկանները փոխադրեցին Վազգէնը պետական հիւանդանոցն, իսկ ընդհանուր դատախազութեան յանձնեցին զիս :

« Այդ գիշերը սպասեցի ընդհ. դատախազութեան յատկացուած պահականոցը. բայց լոյսը չի ծագած տեղեկացուցին ինձի որ Տատիանա Իշխանուհիին երաշխաւորութեամբ ազատ կ'արձակուիմ, մ'ինչև դատաւարութեան օրը :

— « Աստուած իմ, Աստուած իմ, հեծկլտալով ինկայ Տատիանա Իշխանուհիին գիրկը. սա ի՛նչ եղբորական ճակատագիր է իմ ճակատագիրս . . . ևս ոճրագործ . . . ևս իմ նշանածիս արիւնը մանողը . . .

— « Ամենևին . . . գորովեց զիս Տատիանա Իշխանուհին, այդ մասին բնա՛ւ մի մտանոգուիր, տորարտիսա Թամարա : Արդարութիւնը շուտով երեւան պիտի հանէ շարագործը : Յայտնի է թէ եզրայրտապանութիւնը կատարուած է նայն շարագործին ձեռքով, որ թափեց Ասպետին արիւնը :

« Երկու օր ետքը զինուորական Գերագոյն Ասեանին ներկայացայ :

« Ամբաստանազը դինուորական ասեանի ընդհանուր դատախազն էր :

« Ի՞մ պաշտպան փաստաբանս նշանաւոր սուս փաստաբան մըն էր զոր բերել տուած էր Տասխանա Իշխանուհին :

« Ամբաստ անեալի սե աթոռին գրայ նստեցայ եւ դատաւորներու զալուեն սպասեցի : Դատաւորսը հո՞ր բողմութեամբ լեցուած էր :

« Կը լսէի կիներու մեղադրանքները :

— « Հարկա՛ւ . . . խեղճ թրքահայ սպային զլուխըն ալ սւտողը միթէ՞ ինքը չէր, կ'ըսէին իրարու : Գաղան է եղեր . . . Բիչ մը գեղեցիկ և գրաւիչ ըլլալուն՝ ջլղիկը կը կախարդէ բարձրատիճան անձնաւորութիւններ, անոնց հետ ժամանակ կ'անցունէ . . . և յետոյ անոնց արիւնը կը մանէ : Դատաւորներուն տեղը ըլլայինք, տատնկները կախազան կը բարձրացնէինք . . .

« Այս գորհուրեւի խօսքերը կը հասնէին ականջս սւ կը սոսկացնէին զիս :

« Աստուան ժամը տասնին դատաւորները շարուեցան կանոջ չուխայով ձածկուած սեղանին շուրջը : Անր և անուոր լուսթիւն մը տիրեց :

« Ընդհանուր դատախազի քարտաւզարը կարգաց հետեւեալ տեղեկադիրը, սր աւելի ամբաստանադիր մըն էր :

« Տէր նախագահ, կը յայտարարէր տեղեկադիրը, քննութեամբ կը հաստատուի որ օր. Թամարա Կարինեան, բնիկ Գանձակեցի, քստնեմէկ տարու, ո՛չ միայն այս սճիրը գործած է, այլ սպաննած է նաև թրքահայ սպայ մը : Ընդհանուր դատախազութեան համագումն այն է որ օր. Թամարա Կարինեան իր գեղեցկութեամբ կը հմայէ զինուորական և քղաքայիս

քարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, անոնց հետ կը նշանուի, ժամանակ կ'անցունէ, և յետոյ ձանձրանալով անոնց արիւնը կը մտնէ : Այսպէս երեք չորս գիշեր առաջ, օր. Թամարա իր նշանած բժիշկ Վաղդէնին հետ գերեզմանատուն կ'երթայ և վերադարձին կը սպաննէ զայն մթութեան մէջ և հրազէնն ալ կ'անհետացնէ : Այն հարցաքննութիւնները՝ զոր կատարած է քնդհ. դատախազը, միշտ հակասական եղած են, և օր. Թամարա չէ կրցած ինքզինքը արդարացնել :

« Արդ. Տէր Նախագահ՛ն, ընդհանուր դատախազութիւնը հիմնուելով պատժական օրինաց Յ7 րդ յօդուածին արամադրութեան վրայ « մահու վճիռ » կը պահանջէ, որովհետև օր. Թամարա ոճիրը կանխամտածեալ գործած է :

« Նրբ. Ընդհ. դատախազութեան քարտուղարը վերջացուց իր տեղկադիրին ընթերցումն, իսկոյն խօսք առնել ու զեց իմ պաշտպան փաստարանս, որ կը կոչուէր Միխայէլ Չերնիքով :

— « Կը փափաքէի որ մէկ երկու հարցումներուս ինքը՝ ամբաստանեալը պատասխանէր, պարոն Չերնիքով, նկատել տուաւ նախագահը :

— « Ամենայն սիրով, մրմնջեցի ես ու օտքի ելայ :

— « Յայտնեցէ՛ք, օր. Թամարա՛, հարցուց նախագահը, ինչո՞ւ ձեր նշանածին հետ միասին գերեզմանատուն գացեր էիք :

— « Իմ պաշտելի անձիս մահօրձանին վրայ ծաղկեպսակ մը դնելու համար, պատասխանեցի :

— « Բժիշկ Վաղդէն չէ՞ր նախանձեր քու այդ թըրքահայ սպայի մահօրձանին վրայ ծաղկեպսակներ դրնելուդ համար :

— « Ամենեւի՛ն . . . ընդհակառակն ըլլալով՝ ոճիրին գիշերը ինքը փափաքեցաւ որ անձամբ գերեզ-

մանատուն դայ և ծաղկեպսակը ինք զնէ մահարձա-
նին վրայ :

— « Ըշմարտութիւն չէ ատիկա, ընդհատեց ընդհ-
դատախաղը : Մեր համոզումն ա՛յն է որ բժիշկ Վլադ-
դէն ձեր հասեւէն դերեզմանատուն եկած է և խստիւ
պատուիրած է որ մտնոք այդ թրքահայ սպան, բայց
դուք չի կրնալով անոր խիստ հրամանին հնազանդիլ,
սպաննած էք դայն :

— « Եթէ անպատճառ ա՛յդ է ձեր համոզումն, և
այդ համոզման վրայ հիմնուած պիտի ըլլայ արդա-
րութիւնը, ա՛յլիւս տուէք « մահու վճիռ » և առաջ-
նորդեցէ՛ք զիս կախազան : Խիղճս հանդարտ է և մա-
հը բերկրալից :

« Նախադանը խոժոռ հայուածքով մը դէպի իմ
փաստարանս դարձաւ և ըսաւ .

— « Պարոն Զէրնիքով, խօսքը ձերն է : Բռէ՛ք
ձեր պաշտպանողականը, որ դատարանը իր վճիռը ար-
ձակէ : Միայն թէ առաջադրեցէք ձեր պաշտպանեա-
լին համար այնպիսի պաղտաանքներ, որով « մահու
վճիռ » ին մէջ փոփոխութիւն մը կարելի ըլլայ մըա-
ցունել :

« Պարոն Զէրնիքով՝ որ Բեթրոկրատի ամենէն
հեղինակաւոր փաստարաններէն մին էր, իսկոյն ծանր
ու խռովեալ շարժումով մը բարձրադիր սեզանի մը
զլուխը կանդնեցաւ և հասեւեալ պաշտպանողականը
խօսեցաւ .

— « Պ. Պ. Գրատաւորնե՛ր, պաշտպանեալս ըսաւ
իր վերջին խօսքը : Բայց այդ խօսքը՝ արդարութեան
խօսքը չէր : Այդ խօսքը բռնութեան ներքեւ արձակ-
ուած յայտնութիւն մըն էր, որուն մթութիւնը թո-
ղուց անիկա կախազանին : Ան այս արդարութեան
տաճարէն իր յոյսը կարեց և արդարութիւնը կախա-

դանին թողուց՝ ըսել կ'ուզեմ : Իմ պաշտպաննալս բու-
լոր էութեամբ կը մերժէ իր ոճրագործ մը ըլլալը :
Հարկադրեցի՞ք որ ան լռէ և անմեղ վիճակով մը
& մ'անու վճիռ » ին ևնթարկուի : Ունենա՞նք մենք
ալ ա՛յն համոզումը թէ իմ պաշտպաննալս ընկերա-
յին պատմութեան մէջ չարձանագրուած եղեռնագոր-
ծութիւններէն մին գործած ըլլայ : Պարոն ընդհա-
նուր դատախազը կ'ըսէ թէ « Օր. Թամարս : Կարին-
եան իր կախարչիչ գնդեցկութեան շնորհիւ կը հմա-
յէ եղեր զինուորական և քաղաքային բարձրատա-
ճան անձնուորութիւններ, անոնց հետ ժամանակ
կ'անցունէ . . . մինչև որ յափրանայ ու զզուի . . .
մինչև որ միջոց գտնէ զանոնք սպաննելու . . . » :
Այս ամբաստանութիւնը կ'ընէ պարոն ընդհանուր դա-
տախազը, սակայն չի հիմնուիր ճշմարիտ տուեալնե-
րու վրայ : Պատմական օրէնքը կասկածներու վրայ
հիմնուելով շարձակուի. պէ՛տք է ամբաստանութեան
պատճառներն ու զուցմունքները որոշ և մէկին ըլ-
լան. պէ՛տք է տրուած և կամ արձակուած վճիռը ցո-
լացունն ըլլայ ճշմարտութեան :

« Պարոն, պարոն երդուեալ դատաւորն'ր, նկա-
տի ունենանք թէ ոճրագործը մութին մէջ է. և թե-
րեւս այս պահուս դիւային ծիծաղով մը մեղ կը դիտէ :
Միթէ՞ մեր պարտականութիւնը չէ քննութիւն կա-
տարել և երեւան հանել ա՛յն ոճրագործը, որ ա՛յ թէ
սպաննած է բժիշկ Վաղդէնը, այլ տրիւնը մտած է
թրքահայ սպայի մը : Աս չեմ հասկնար թէ ի՞նչն է
որ օր. Թամարային հոյակապ շիրիմ մը կանգնել կու-
տայ իր նախկին նշանածին հողակոյտին վրայ և ի՞նչ
բան կը հարկադրէ զինքը, որ շարունակ անոր վրայ
ծաղկեպսակներ դնէ : Արդե՞ք զջղումի մը պիտի վե-
րագրէ պարոն ընդհանուր դատախազը : Մինչդեռ ոճ-

բազործ մը այսպիսի զգջում չի կրնար ունենալ, որովհետեւ ան իր զոհին հողակոյտին մօտենալու կը վախնայ :

« Ուրեմն, Պ. Պ. Գոտաւորնե՛ր, կը կրկնեմ թէ նըկատի ունենանք սեփրին բովանդակ հանդամանքը, խորին կերպով քննութեան տուննք պատճառները և կախազանը հո՛ն է, բայց այդ կախազանը չարագործներուն համար է. անո՛նց համար՝ սրտնց ձեռքերէն արիւն կը կաթի : Օր. Թամարա մութին մէջ կը սպաննէ իր նշանածը. խիստ լա՛ւ, սակայն ինչո՞ւ « օգնութիւն » աղաղակելու տեղ՝ գաղաղողի կերպով չէ հեռացած և Ո՛վ պիտի տեսներ զինքը, երբ ան թուռաքներու խորէն հեռանալով իր բնակարանը երթար : Միթէ տարիա փաստ չէ՞ որ պաշտպանեալս գիշերային յարձակումի մը ենթարկուած էր և ոճրագործը հեռուելով անոնց յաջողած էր զնդակները միմիտ յն բծիչ Վաղգէնին վրայ արձակել և Նւ յետոյ, միթէ փաստ չէ՞ք նկատեր որ զնդակը ծակած է զոհին ուղեղը ծոծրակին կողմէն և Կարելի էր՞ որ օր. Թամարա իր նշանածին քովէն հեռանալով՝ հրազենն արձակէր այդ ձեւով, այսինքն փոխանակ սիրտին կամ ճակատին ուղեղու՞ զնդակն արձակէր անոր ծոծրակին կողմէն և Նս պարտն ընդհ. դատախազի տեղեկագրին մէջ չի տեսայ այս քննութիւնները : Տեղեկագիրը պատրաստուած դատյ հապճեպ կերպով և Կարծես թէ տեղեկագրին մէջ ջանք եղած է դատապարտել օր. Թամարան :

« Պարտն նախազանը կոչ ըրաւ ինծի որ պաշտպանողական անաչառ բացոյցատութիւն մ'ըլլայ, որպէսզի արձակուած վճիռը մեղմացուցիչ պարագաներ ունենայ : Հոս չեմ տեսներ մեղապարտութիւնը, որ հարկագրութիմ գթութեան ու խղճի խօսքն ընել, հոս

չեմ գտներ անիծեալ շարագործը, ընդհակառակը՝ մեր դիմածը կանգնած կը գտնեմ էակ մը, որ ամբօրսի մը մէջէն անցնելով անիրաւաբար նախատուած ու անարգուած է : Բայց արդարութիւնն ամբօրսին ձայնը չէ. արդարութիւնը ձեր խօսքն է, որ կը բխի ձեր հոգիէն : Պ. Պ. Գառնուորնե՛ր, այդ խօսքն է որ կուզեմ պաշտպանեալիս համար, և այդ արդարութիւնն է որ կը պաճանջեմ . . . » :

« Պարոն Չէրնիքովի պաշտպանողականէն ետքը՝ դատական գերագոյն մարմինը պահ մը առանձնացաւ : Քառորդ ժամէ մը ետքը նորէն սեղանին շուրջը հաւաքուեցան դատաւորները. և հետեւեալ վճիռը արձակեցին անոնք :

« Պատժական Գերագոյն Ատեանս նկատելով որ որ. Թամարս Կարինեանի վրայ եղած ամբաստանութիւնը քննութեան կը կարօտի, Տատիանա Իշխանուհիի երաշխաւորութեան ներքեւ ազատ կ'արձակուի մինչեւ երկրորդ դատավարութեան օրը :

« Պարոն Չերնիքովին հետ դուրս ելայ դատարարահէն :

« Ամբօրը նախատեց զիս : Ականջիս հասան « ոճրագո՛րծ, անիծո՛՛մ . . . » բացազանչութիւնները :

Բ. Մ Ա Ս

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԱՂԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍԸ

Օր. Թամարա սրտամութիւնը ընդհատած էր : Չուղեցինք սախելի որ շարունակէ և յայտնէ մեզի թէ ի՞նչ հեռեւանք ունեցաւ դատաւարութիւնը. արդարութիւնը երեւան եկա՞ւ, եթէ ո՛չ ինքը ներման արժանացած ու հեռացած էր Կովկասէն : Բայց շարաթ մը ետքը համարձակութիւն ունեցանք ըսելու .

— Օր. Թամարա հետաքրքիր ենք իմանալու թէ արդարութիւնն երեւան եկա՞ւ, այսինքն թէ ոճիրին հեղինակը գանուեցա՞ւ :

Օր. Թամարա սրտաշարժ ձայնով մը շարունակեց իր եղերդական սրտամութիւնը :

« . . . Անցած էր ամիս մը : Տաախանա Իշխանուհին ու ևս զգեսակին հրաշագեղ պարտէզին մէկ հովանոցակը քաշուած՝ ուռտատանի ներքին և ծայրադոյն գաւառներու մէջ կատարուած անլուր ոճիրներուն կարագրութիւնը կը կարդայինք : Գողանապէս ձեռքերնիս հասած էին արտատահմանի թերթերն ու պարբերաթերթերն, սրտնք կը մերկացնէին համայնավարներու եղեւնագործութիւնները, և ա՛յն արարքներն զորս մարդկային տարեգրութեանց մէջ արձանագրուած չենք տեսներ : Ամբողջ Ռուստատան ամայացած, քաղաքները մեծ մտամբ քանդուած, անիշխանու-

թիւն ամէն կողմ, բարեկեցիկ դասակարգը շքաւորութեան մատնուած, իշխանական և աւատական կարգերը ջնջուած էին :

« Ընթերցումը հազիւ աւարտած էինք, անս դրանիկ մը ներս մտաւ և ոսկեղէն սկուտեղի մը վրայ դրուած այցաքարտ մը ներկայացուց Տատիանա Իշխանուհիին :

— « Օ՛հ, ի՛նչ մեծ ուրախութիւն, բացառանշեց Տատիանա Իշխանուհիին, եկողը ազգային հերոս Անդրանիկն է եղեր : Շուտով առաջնորդէ՛ զինքը դահլիճը : Իրանիկը մեկնեցաւ, իսկ մենք աճապարանքով ազգային հերոսը դիմաւորելու փութացինք :

« Առաջին անգամն էր զօրավար Անդրանիկը կը տեսնէի :

« Ան յաղթ ու պատկառելի անձնաւորութիւն մըն էր : Ինծի այնպէս թուեցաւ որ լեռնականի խիզախ ու կախարդիչ կերպարանք մը ունէր : Հասակով շատ բարձր չէր և հազիւ յիսունի մօտ տարիքի մը մէջ կը գտնուէր . ձակատը լայն, նայուածքը խորհրդաւոր, իսկ դէմքին բովանդակ արտայայտութիւնը ժայռի մը կատարին վրայ կեցած առիւծի մը արտայայտութիւն ունէր : Հագած էր զօրավարի համազգեստ մը խիստ վայելուչ կերպով :

— « Բարի՛, բարի՛, հնչեց Տատիանա Իշխանուհին՝ ձեռքը զօրավար Անդրանիկին տալով :

— « Շատ բարի չէ, . . . պատասխանեց զօրավար Անդրանիկ անվերապան շեշտով մը : Եկայ որ յայտնեմ թէ բոլոր իշխանները և իշխանուհիները, զուքսերը և դքսուհիները, կոմսերն ու կոմսուհիները սրէ կ'անցունին և համայնավարները վճռած են կայսերական դերդաստանէն ժառանգորդ մը չի թողուլ կենդանի : Աւելին կայ, Իշխանուհի, կասկածը ունինք

որ ուստական քայքայեալ զօրաբանակները՝ ներքին խնդիրներով ախտի զբաղին և, հասեալաբար, կովկասեան առջմանակատը պիտի թողուն թուրքերուն ձեռքը . . .

— « Աստուած իմ . . . միթէ՞ կարելի է այդ . . . կը հաւատամք որ ուստ մեծ աղղին զաւակները այնքա՛ն վատ գտնուին որ կովկասի առջմանակատը թուրքերուն յանձնեն :

— « Ձեմ գիտեր . . . բայց երեւոյթները ցոյց կուտան որ իմ կասկածներս իրականութիւն պիտի գտանան : Իշխանուհի՛, վա՛յ մեղ թէ որ այդ շնական սցիով սնած թուրքերը մինչև այս հողամասը հասնին : Անոնք պիտի չի խնայեն ո՛չ ուսեսերուն, ո՛չ վըրացիներուն և ո՛չ ալ մեղի :

— « Ուրե՛մն . . .

— « Հարկ է որ զօրավար Իվանօֆ անմիջապէս կովկասի առջմանակատը վերադառնայ : Ես միայն անոր հետ կրնամ դործել : Եթէ ան ուշանայ և կամ չի կարենոյ դալ, համայնավարական զաղափարը պիտի վարակէ կովկասի հողամասին վրայ գանուած ցիրուցան գինուորական ջոկատներն և դասալիք պիտի ընէ զանոնք :

— « Ձէ՞ որ զօրավար Նազարբէկով կայ, զօրավար Աիլիկեան կայ . . . վերջապէս դուք հայերդ լաւ և հայրենատէր գինուորականներ ունիք, ինչո՞ւ պիտի չի կրնաք զլուխը ջախջախուած թուրքերուն յարձակումներուն դիմադրել : Ի՞նչպէս կը հաւատաք որ այդ հրէշները կարենոն ձեր ձեռքէն առնել կարասի անասիկ ամբոցները, ի՞նչպէս կը հաւատաք որ Թուստաֆա Քէմալ կարող է համարձակութիւն ունենալ զբաւելու համար ուստական ամենափոքրիկ հողամաս մը :

— « Ըշմարիտ է. գլուխը ջախջախուած թուրքը պիտի չի համարձակի ոռուտական ամենափոքրիկ հողամաս մը գրուելու, բայց երբ զինուորը չի ճանչնար իր հրամանատարը, երբ ան ուսերէն վար կը շարժէ իր հրացանն ու փախուստ կուտայ ազմավայրէն : Ի՞նչպէս չէք հուստար որ Մուստաֆա Քէմալ մը և կամ Քեաղիմ փաշա մը պիտի չկրնայ անարգել կերպով դէպի Կովկաս յառաջանալ :

« Տատիանա Իշխանուհին տփռունեցու, և անոր վարդապետին շրթները՝ կասկապոյտ կարած՝ պրկուեցան : Լեկամայ ցնցում մը գալարեց զինքը և անոր աչքերէն սկսան յորդ արցունքներ հոսիլ :

— « Ո՛հ, Իշխանուհի՛, ևս Ձեր վեհափառութիւնը լացնելու չեկայ, նկատել տուաւ զօրավար Անդրանիկ : Գիտեմ որ Հօրեղբայրդ պիտի փութայ Կովկասի ազմաճակատը գալու, եթէ դուք զրէք ստիպողական համակ մը :

— « Ամենա՛յն սիրով, սակայն համայնավարները խիստ գրաքննութիւն մը հաստատած են, ընդհատեց Իշխանուհին, կը յուսա՞ք որ դրութիւնս բարձիթողի պիտի չընեն և ուղղակի հօրեղբորս յանձնեն :

« Զօրավար Անդրանիկ լռեց : Անոր կերպարանքը դառն մթութիւն մը պատեց և ցուտանջ հառաչանք մը հանեց : Յետոյ դառնալով ինծի՝ հարցուց իմ ո՛վ ըլլալս :

— « Դժբախտ աղջիկ մըն է, Զօրավար, ըսաւ Տատիանա Իշխանուհին : Թերևս իմացաք. կամաւորական գունդին հրամանատարներէն գնդապետ Ասպետի եղբրական մահը . . .

— « Այո՛, իմացայ և չափազանց ցաւ զգացի, յայտնեց զօրավար Անդրանիկ : Անպատճառ կըբայրասպանութիւն մըն է :

— « Անտ' այդ զո՞նին նշանածուհին է . . . : Տա-
րարտիսա աղջիկը գնդապետ Ասպետի սպաննուելէն
յետոյ կը նշանուելի իմ հիւանդանոցիս մէջ պաշտօնա-
վարող բժիշկ Վաղդէնին հետ : Ազետալի պարագան
այն կ'ըլլայ որ այդ երկրորդ նշանածն ալ կը սպանն-
ուելի նախորդին պէս : Աւ որովհետ'ւ սճիրը տեղի
ուենցած է խօսեցեալներու միասին շրջապայտեթեան
տանն և գիշերուան մթութեանը մէջ, գինուորական
և դատական իշխանութիւնները սճիրը կը վերագրեն
այս տարարտիսա աղջկան : Հիմտի ո՛չ միայն բժիշկ
Վաղդէնը սպաննելու ամբաստանութիւնը կայ, այլ
այս խեղճ աղջիկը կ'ամբաստանուելի նաև թրքա՛նոյ
սպային՝ Ասպետին սպանման գործովը : Աոյն կրկնակ
սճիրներու համար բնդն, դատախազը « մտնու վճիռ »
պահանջած է սակայն դատարանը վերաքննութեան
հարկը տեսնելով՝ իմ երաշխաւորութեանս ներքև
ազատ արձակեց մի՛նչև երկրորդ դատավորութիւնը :

— « Երբ տեղի պիտի ունենայ երկրորդ դատա-
վարութիւնը, հարցուց զօրավար Անդրսնիկ խառվեալ
կերպարանքով մը :

— « Մօտ տանելն . . . թերե՛ւս շարաթէ մը, պա-
տասխանեց Տատիանա Իշխանուհին :

— « Պիտի ջանամ որ այդ խորհրդաւոր դատա-
վարութեան ներկայ գտնուիմ : Դատավարութիւնը
կարսի՞ մէջ պիտի կատարուելի, եթէ ո՛չ Երեւանի մէջ :

— « Այս մասին որոշ բան մը չենք գիտեր, բայց
հաւանական է որ կարսի ի դեռ ազատ տե՛նը կա-
տարէ դատավարութիւնն, ինչպէս նախորդ դատավա-
րութիւնը բրաւ :

— « Ո՞վ է ընդհանուր դատախազի պաշտօնը կա-
տարողը, հո՞յ է թէ ուսու :

— « Հոյ մըն է, նիկոլ Վարդավանց կը կոչուելի :

և. Եթէ չեմ սխալիր, բնիկ Գարապոզցի է, որ պատերազմի առաջին շրջանին իբր գնդապետ Կովկասեան ռազմաճակատին վրայ ատրիի մը շտի զինուորական ծառայութիւն կատարած է։ Այժմ Զինուորական Գերագոյն Ատեանին մէջ ընդհ. դատախազի պաշտօն ունի և չափազանց խստաբարոյ ու անխիղճ մէկն է։

— « Կը ճանչնամ . . . : Նիկոլ Վարդովեանց կամաւորական դաշնակցուն մէջ ծառայած է. սակայն իբր կաշառակեր ամբաստանուած ու հետացուցուած է։ Կը զօրմանամ թէ ուսկի՞ց ուր այդ անձին այսօր Զինուորական Գերագոյն Ատեանի Ընդհանուր Գատախազի պաշտօն կը տրուի . . . : Ա՛խ, ա՛խ . . . կուսակցամոլութիւնն ինչն՛ր կատարել կուտայ մեզի։ Բայց լաւ է որ այդ անձն է եղեր ընդհանուր դատախազը։ Հիմա հետախօսուի հոս կը կանչեմ զինքը։ Թո՛ղ ան տեսնէ զօրավար Անդրանիկը։

« Ու զօրավար Անդրանիկ ձեռքն առու հետախօսին ընկալուչն և ձայնեց.

— « Այժ, այժ . . . զինուորական ընդհանուր դատախազ Նիկոլ Վարդովեանցի հետ խօսիլ կուղեմ։

« Քիչ յետոյ հետախօսին զանգակը հնչեց.

— « Այժ, այժ . . . զինուորական ընդհանուր դատախազ Նիկոլ Վարդովեանցն եմ։

— « Պարտն Վարդովեանց, կը խնդրեմ որ այս պահուս Տատիանա Իշխանուհիի զղեսկը դաք, կարեւոր խնդրոյ մը մասին խորհրդակցելու համար։

— « Կարելի է՞ ձեր ո՛վ ըլլալը յայանէք. հնչուեցաւ հետախօսով։

— « Բարեկամ է ձեզի, երբ զղեսկը դաք, պիտի ճանչնաք, պատասխանեց զօրավար Անդրանիկ և հետախօսին ընկալուչը մէկզի դրաւ։

« Կէս ժամ անցաւ թէ չէ, դրանիկը լուր բերաւ որ ընդհանուր դատախազը եկած է և սրահը կը ըստպասէ ։

« Ես քաշուեցայ քովընտի սենեակ մը ։ Գահիճին մէջ ընդհանուր դատախազը դիմաւորեցին զօրավար Անդրանիկ և Տատիանա Իշխանուհին ։

« Քովընտի սենեակէն տկանջ գրի և ա՛նա՛ ինչ որ չսեցի ։

— « Զօրավա՛ր, մեծ պատիւ է ինձի որ կը ծանօթանամ ձեզ հետ, կ'ըսէր ընդհանուր դատախազը կեղծ ու շողոմիչ ձայնով մը ։ Թէև և կամաւորական գուճերու մէջ ծառայեցի, սակայն առիթը չունեցայ ձեզի հանդիպելու ։ Դուք ազգամեակատին խորը մըբասած էիք և միայն ձեր յաղթական յառաջխաղացումին լուրը կ'առնէի ։

— « Թողո՛ւնք այդ պատմութիւնը՝ առարկեց զօրավար Անդրանիկ ։ Հոս արգարութեան խօսք մը կուզեմ որ ընէք ։ Նախ դրէ՛ք ձեռքերնիզ ձեր խղճին վրայ, մտածեցէ՛ք ու ապա՛ անվերապա՛ կերպով յայտնեցէ՛ք ։ Ըսէ՛ք ինձի, ունի՞ք ապացոյց մը որ օրիորդ Քամարա կոչուող գթութեան քոյրը կրկնակ սպաննութիւններ գործած է,— ա՛յն ալ կանխամտածութեամբ, կուզեմ դիտնալ . . . կուզեմ վայրկենապէս այդ աղջիկը գնդակահարել, սրովհետև սպաննուած գնդապետ Ասպետը մեծ հերոս մըն էր և ազատագրութեան այս պատերազմին մէջ անիկա ձեզքած անցած է թուրք զերման միացեալ զինուորական ուժերը և այդպէսով զօրավար Իվանօֆի զօրաբանակին համբայ բացած է դէպի Կարինի ամբոցները ։

— « Զօրավա՛ր, պատասխանեց ընդհանուր դատախազը քիչ կմկմալով, թէև գնդապետ Ասպետի ըստպանման պարագան մեզի համար մուծ կը մնայ, սա-

կայն բժիշկ Վազգէնի սպաննութիւնը բացայայտ է . . .

— « Ի՞նչպէս . . . բացայայտ կ'ըսէք :

— « Այո՛, պարոն Զօրավա՛ր, բժիշկ Վազգէնի սպաննութիւնը կատարուած է շատ բացայայտ պարագաներու տակ : Նախ՝ ապացոյց է որ օր. Թամարա բժիշկ Վազգէնը կ'ընկերակցնէ իրեն, անձրեւոտ ու փոթորկալից գիշեր մը և մինչև գերեզմանատուն կը տանի զայն, յետոյ վերադարձին՝ ոճիրը կը կատարէ քաղաքէն երկու մղոն հեռաւորութեան վրայ կատուցուած կամուրջին քովը, որովհետև այդ տեղը անտառին թաւուտքները ծածկած են : Կամուրջը կ'ընտրէ, որ կարենայ երկու պողոտաներու մէջէն խոյս տալով հետքը կորսնցնել : Զի յաջողելուն պատճառը ա՛յն է եղեր, ինչպէս կ'երևի, հրազէնի պայթիւնը շուտով իմացուած և շրջականերէն դէպի կամուրջը պահակ զինուորներ եկած են : Այն ատեն իր ոճիրը ծածկելու համար, սկսած է « օգնութիւն » ազադակել : Այս բոլորէն յետոյ՝ ձերբակալուած գիշերը չափազանց խնայակալ վիճակ մը ունեցած էր և նախնական հարցաքննութիւններուն հսկասական պատասխաններ տուած է : Հիմայ պարոն Զօրավա՛ր, ալ ի՞նչ կը մնայ արդարութեան և ի՞նչ կուզէք որ ըլլայ անոր վճիռը : Միթէ՛ պատմութիւնը քիչ օրինակներ արձանագրած է այս տեսակ անլուր ոճրագործութեանց :

— « Ընդհանուր դատախազութեան դիւանն այդքան ապացոյցներ միայն կրցած է հաւաքել, թէ ո՛չ աւելի որոշ և հաստատ ապացոյցներ ունի, որոնք զատական գերագոյն մարմնոյն պիտի ներկայացուին, ընդմիջեց զօրավար Անդրանիկ տեսակ մը հեզնական եղանակով :

— « Առ այժմ այսքան է ընդհանուր դատախազութեան ունեցած ապացոյցները :

« Այս խօսակցութիւնը վերջացած չէր, անս հե-
ռախօսով լուր արուեցաւ, որ շուտով դատարան եր-
թայ պարտն Վարդովեանց ։

— « Ենտութիւն, ըսաւ պարտն Վարդովեանց և
շուտով մեկնեցաւ ։

— « Հրբ՛մ . . . ժպտեցաւ զօրովար Անդրանիկ,
թուրքերը առած մը ունին. կ'ըսեն թէ « Գնչուին իշ-
խանութիւն առած են, ան առաջին անգամ իր հայրը
կախազան բարձրացուցած է ։ » Պարտն Վարդովեանց
կարծեմ թէ կրակի հետ կը խաղայ ։ Ինչ որ է, կըս-
պատեմ որ դատարարութեան օրը դայ ։ Ինչպէս ըսի,
ամէն ճիգ պիտի թափեմ որ ես ալ ներկայ գանուիմ ։

« Քովընտի սենեակէն դահլիճ մտայ ։ Զօրովար
Անդրանիկ կերպարանքս դիտեց ու քիչ մը բարկա-
ցած եղանակով մը ըսաւ .

— « Ինչո՞ւ լացած ես, քոյ՛րս, արդեօ՞ք կը վախ-
նաս կախազանէն ։ Օ՛, ասիկա երկիւղ ազդելիք զոր-
ծիք մը չէ. շատ շատ քանի մը վայրկեան պիտի չար-
չարուիս ։ Իայց եթէ դուն սճրազործ մ'ըլլայիր, այն
ատեն քու մտնո՞ղ վայրկենական պիտի չըլլար ։

— « Ուրե՛մն . . . վղձիեցայ ես, դուք՝ պարտն
Զօրովա՛ր, չէք կասկածիր որ ես եղած եմ գնդապետ
Ասպետը սպաննողը, ես եղած եմ բժիշկ Վաղդէնին
արիւնը մանողը ։

— « Չեմ կասկածիր, որովհետեւ այդ տեսակ ան-
լուր չարագործութիւն մը գործելու կերպարանքը
չունիս, բացայայտեց զօրովար Անդրանիկ լուրջ ձայ-
նով մը ։ Իրաւ է թէ մարդկային պատմութիւնն այդ
տեսակ սճիրներու արձանագրութիւնն ունի, սակայն
այդ սճիրները գործող ախպարները գաղանթաբարոյ
երեւոյթ մը կը սրտակերպեան ։ Պարտն Վարդովեանց
քաղցին բերմամբ պաշտօն մը ստանձնած է որ ո՛չ

անոր հոգեկան զգացումներուն և ո՛չ ալ անոր նկարագրին կը համապատասխանէ :

« Հեծկլտալով զօրավար Անդրանիկին ձեռքերը համբուրեցի և կարծես առնական քաջութիւն մը ըզգացի էութեանս մէջ :

« Զօրավար Անդրանիկ կէս օրուան մօտ մեկնեցաւ :

— « Անմեղներուն պաշտպանը Աստուած է, բացառանչեց Տաթիանս Իշխանուհին : Տեսաք որ զօրավար Անդրանիկի պէս բարձրաստիճան անձնուարութիւն մը չի հաւատար որ դուն ոճրագործ մըն ես : Ա՛լ արցունքներուդ վերջ տուր, Թամարս : Ո՛չ միայն ես պիտի ըլլամ քու պաշտպանդ, այլ Աստուծով՝ ահա՛ զօրավար Անդրանիկն ալ քեզ պիտի պաշտպանէ : Ինչպէս ըսաւ Չէրնիքով, կախաղանը հո՛ն է, բայց այդ կախաղանը չարագործներուն համար է. այսինքն անո՛նց համար՝ որոնց ձեռքերէն արիւն կը կտթի եւ աչքերէն՝ ահաւոր կատաղութիւն մը -

Գ. Մ Ա Ս

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Ա Ր Գ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

« . . . Արդարեւ, շարաթ մը կաքը, զինուորական գերագոյն ասեանի նախագահէն կոչնագիր մը ստացայ, որով կը զեկուցուէր ինծի թէ վերաքննութեան

դատաւարութիւնը տեղի պիտի ունենար ութը օրէն
կարսի մէջ :

« Քաղքին ամբողջ բնակչութիւնը, — թուրք,
ուսւ, վրացի և հայ — անձկութեամբ և խորին զայ-
րոյթով մը կը սպասէին որ ևս կամ կախազան բարձ-
րացուիմ և կամ դնդակի բռնուիմ : Անոնք հաւա-
տացած էին որ ևս կրկնակի ոճիրնեբու հեղինակն էի
և, հեռեւորար, արդարութիւնն ա՛յն միայն պիտի ըլ-
լար որ ևս ապրելու — այսինքն գոյութիւն ունենա-
լու իրաւունք չի վայելիմ : Անոնք նաև այն համո-
զումն ունէին որ ևս դեռ շտաբու արիւնը պիտի
մտնէի և իմ կախարդիչ գնդեցկութեանս շնորհիւ ան-
մեղ անձանց մահուան պատճառ պիտի դառնայի :

— « Եթէ կողմնակցութեամբ և զօրաւոր ձեռքե-
բու միջոցու ազատ արձակուի և կամ ներման ար-
ժանանայ, կ'ըսէին կիները, մենք պիտի ըլլանք վա-
ղոցներու մէջ անոր վրայ յարձակելով և քարերով
զայն սպաննողը :

« Այս պիտիստ պարագաներու պատճառաւ էր որ
Տատիանա Իշխանուհիին զգեակը մնացի մինչև զա-
տաւարութեան օրը :

« Իտաւարութեան առաւելն, ժամը տասնին, մե-
զի եկաւ զօրավար Անդրանիկ : Ես Տատիանա Իշխա-
նուհին ու Զօրավարը ինքնաշարժով դատարան ուղ-
ղուեցանք :

« Փողոցները լեցուն էին հետաքրքիր բողմու-
թեամբ մը, սակայն անոնք այս անգամ լուռ մնացին,
որովհետև զօրավար Անդրանիկը քովս բողմած կը
տեսնէին : Այսուհանդերձ զինուորական պահակա-
խումբին պետը անդեկացած ըլլալով որ վրաս յար-
ձակուիմ պիտի գործուի ամբոխին կողմէ, շատ անգը
զինուորական պահակներ կեցուցած էր : Եւ ասիկա

ո՛չ թէ պարտականութեան մը համար, այլ որովհետև զօրավար Անդրանիկ մը կար, որմէ կը ստակային քաղաքային և զինուորական իշխանութիւնները :

« Մտանք դատասրահը : Խուռն բազմութիւն մը լեցուած էր : Իմ փաստաբանս կանգնած էր իր սեղանին քով : Ես մօտեցայ իրեն և նստեցայ ամբաստանետալի աթոռին վրայ : Դատական մարմինը ներս եկաւ և շարուեցաւ սեղանին շուրջը :

« Ընդհանուր դատախազը՝ Նիկոլ Վարդովեանց, գրաւած էր իր աթոռն և շարուեակ զօրավար Անդրանիկի ուղղած էր իր նայուածքը :

« Նախագահը մէկիկ մէկիկ աչքէ անցուց դատական ծրարները և պատրաստուեցաւ վերաքննութեան պարզութաները կարդայլու. ահա՛ սպայ մը ներկայացաւ և կ'ըջուած նամակ մը դրոււ սեղանին վրայ :

« Նախագահը բացաւ այդ կնքուած գրութիւնը : Կարդաց . . . նորէն կարդաց : Անոր կերպարանքը ճառագայթ մը սրտեց և աչքերուն մէջ արտակարգ ցոլացում մը պատկերուեցաւ :

— « Արդարութիւնն է որ պիտի խօսի, ըսաւ նախագահը : Վերջին պահուն երևան կ'ելլէ կրկնակ սփրներուն հեղինակը, որ անձանթ մը չէ հասարակութեան . . . և որ ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ « Տատիանա » հիւանդանոցին մէջ պաշտօնավարող բժշկասպետը :

« Ահաւոր սարսուռ մը անցաւ դատասրահին մէկ ծայրէն միւրը :

— « Ահաւասիկ իր գրաւոր խօստով անութիւնը, շարուեակեց նախագահը :

« Եւ կարդաց բժշկասպետին գրութիւնը :

« . . . Տէ՛ր նախագահ և Պ. Պ. դատաւորներ, մի՛մտէք անմեղ սղջկան մը արիւնը. ան սճրագործ մը

չէ : Այդ երկու սնիրներն ալ ես գործեցի . . . որովհետեւ շնորհիւնս պիղծ զգացուամով մը ուղեցի որ անիկայ իմ կիներս ըլլայ : Ամբողջ տարի մը Զանացի որ անոր սրտին մէջ թոյն մը կաթնեցունեմ . բայց ան հրեշտակի մը պէս անբիծ պահեց իր հոգին : Սպաննեցի Ասպետը, որովհետեւ ա՛յն սէրը, այն խելայեղ գուրգուրանքը, մէկ խօսքով՝ ա՛յն զգացումները զորս կը տածէր այդ թրքահայ սպային նկատմամբ, իմ բովանդակ էութիւնս կը ցնցէին . սպաննեցի, որ այդ սէրը փոխանցել տայի իմ անդուստ սիրոյս . սակայն այդ աղջիկը նոյնուածք մ՛անդամ չարձակեց վրաս : Ան նշանուեցաւ բժիշկ Վաղղէնին հետ . ես այդ եղերաբախտ անձն ալ սպաննեցի, եւ ասիկա ա՛յն յոյսով, որ օր . Թամարա պիտի ընդունէր առաջարկութիւնս . . . որովհետեւ կոյր կիրքս զիտի հարկադրէր զիս որ ես քանաքարէի այդ հրեշտակն ու այնպէս տիրանայի անոր սիրոյն . . . :

« Արդ, Տէր Նախագահ՝ ե Պ. Պ. Դատաւորնե՛ր, երբ այս գրութիւնս ձեր ձեռքը կը հասնի, երբ սեղանին վրայ կը շարաէք զայն ե զատարանին մէջ հաւաքուած ամբոխին կը կարգաք, զիտցէք որ վերջ տուած իմ կեանքիս : Հրաղէնը ձեռքս առած՝ յանձնած եմ այս գրութիւնը : Միտի խօսք մը, միտի բռն մը կարող էք արտասանել ա՛յն ամբոխին, որ ամիսնեբով նախատինքի առարկայ բրոււ այդ անմեղ աղջիկը . այդ խօսքը, այդ բռնը Արդարութիւնն է . . . :

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

« Սոսկալի յուղում մը անցաւ էութենէս, սաղքորինք մը պատեց մարմինս եւ ես կեցած սեղս երեւորկալով ինկայ փաստաբանիս սեղանին ներքեւ :

« Երբ սթափեցուցին զիս, տեսայ քովս զօրավար Անդրանիկ և Տատիանա Իշխանուհին :

« Լացի՛ . . . բարձրաձայն լացի և լացուցի նաև ա՛յն ամբոխը, որ քիչ առաջ քարերով պիտի ճզմէր իմ գլուխս :

« Նախագահն ու շափողանց յուզուած էր և հագիւ կը զսպէր իր արցունքները, որոնք այտերէն վար կը հոսէին :

« Քանի մը վայրկեան խոր լռութիւն տիրեց, յետոյ նախագահը ոտքի ելաւ և հանդիսաւորապէս յայտարարեց .

« Ինչպէս ըսի, Արդարութիւնը վերջին վայրկեանին մահուընէ ազատեց անմեղ աղջիկ մը, զոր իբր ոճրագործ դատապարտած էինք ամէնքս ալ : Թո՛ղ ուրեմն ան ներէ ամենքիս, և անոր լուսաշող ճակատը թո՛ղ բարձրացնէ այս դատարանին մէջ : Յանուն դատական մարմնոյն կը շնորհաւորեմ օր. Թամարա Կարինեանը և կը մողթեմ բարեբաստիկ երջանկութիւն մը : Ան շատ տառապեցաւ, որովհետև չէր կրնար իր անմեղութիւնը հաստատել . ան շատ լացած է. թո՛ղ այսուհետև գիանայ թէ Արդարութիւնը կը յապաղի, սակայն չի խափանուիր : Գնա՛, Օրիո՛րդ, դնա՛ Աստուած քու պաշտպանդ է եղեր : Եղեանադատ Ատեանը արձանագրած է քու ա՛յն յայտարարութիւնդ թէ «խիղճըս հանդարտ է և մահս՝ բերկրալից» : Քու պատմութիւնդ պիտի չի մոռցուի : Գնա՛. Աստուած քեզ հետ ըլլայ :

« Նախագահի այս կրօնաշունչ յայտարարութենէն ետքը՝ ամբոխը հեռացած էր դատարանէն :

« Երբ դատարանի մեծ դուռնէն դուրս կ'ելնէինք զօրավար Անդրանիկի և Տատիանա Իշխանուհիին հետ, համալսարանի ուսանողները սկսան դռչել. « Կեցցէ՛

արդարութիւն. կեցցէ՛ որ. Թամարա, իսկ այն կի-
ները, որոնք լինցի օրէնքը պիտի դործադրէին և քա-
րերով պիտի սպաննէին զիս, ամօթահար վողոցներէն
կը հեռանային և չէին համարձակեր երեսս նայելու :

— « Վա՛յ թշուառական շնծիր, վա՛յ, կ'ըսէին այդ
պառաւ կիները, ինչպէս ալ կըցած է այդ տարիքին
մէջ արիւնը մանկիւս երկու նահիլ ճիվան բարձրաս-
տիճան անձերու, որոնք ազգային ազատագրութեան
գործին նուիրուած էին : Ո՞վ կրնար կասկած ունե-
նալ որ եօթանասունն անցած, թոռներու աէր եզած
այդ դադանը կինը պիտի լքէր, — ա՛յն ալ յիսուն տա-
րի ետքը, — դաւակները պիտի ուրանար և իր թոռան
սեղ աղջկան մը սիրահարէր, և այդ պատճառաւ ոճիր-
ներ գործելու ստիպուէր :

— « Բայց տեսա՞ք Աստուծոյ արդարութիւնը, նը-
կատել կուտային ուրիշ կիներ : Վա՛խ եթէ ուշանար
այդ արդարութիւնը, պիտի կախուէր անմեղ աղջիկը :
Հրեշտակ մըն է եղեր, որ արդարութիւնը չուշացաւ
և մահու վճիռը չի գործադրուեցաւ : Է՛հ, չըսենք որ
Աստուած չի կայ : չըսենք որ արդարութիւն չի կայ... »

« Անք գղեակ հասած էինք : Տաթխնա իշխանու-
նին գորովայից մօր մը պէս գրկեց զիս և ըսաւ .

— « Թամարա՛, հրեշտակ աղջիկս, կուզեմ որ
այս կողմերը չի մնաս : Եկուր զրկեմ քեզ Ռուսաս-
տանի քիչ շատ խաղաղիկ վիճակ ունեցող քաղաք մը :
Կ'ըզե՞ն Օսկեսա բնակիլ : Հոն դերման դրաման ըա-
նակը կայ, սոկայն ամենէն սպանով վայրն է :

— « Այո՛, թո՛ղ մեկնի օր. Թամարա, վրայ բե-
րաւ գորավար Անդրանիկ. և լուադոյն է որ Օսկեսա
բնակի, որովհետեւ թէ՛ կովկաս և թէ՛ Ռուսաստանի
ներքին և ծայրագոյն դաւառներուն մէջ անդորրու-
թիւնը շատ ուշ պիտի վերանայատառուի : Ես հաւատա-

ցած եմ թէ համայնավարները շուտով երկրին տէրը պիտի դառնան և ատանկով պիտի հարկադրեն որ քաղաքացիական կռիւը մեծ ոճիրներ գործէ :

— « Ես ալ կը փոփաքիմ Օտեսա մեկնիլ, յայտնեցի ես, որովհետեւ հոն համալսարան կայ և կարող եմ ա՛նոր բարձրագոյն դասընթացքներուն հետեւիլ : Իսկ դուք ու՛ր պիտի երթօք, Իշխանուհի՛ :

— « Ես մտադիր եմ Գերմանիա մեկնելու, պատասխանեց Տատիանա Իշխանուհին, մինչև որ երկիրը խաղաղի : Գու ապրուստիդ մասին հոգ մի ունենար : Համալսարանդ աւարտելէդ ետքը քովս կ'առնեմ քեզ :

« Ամիս մը ետքը բաժնուեցայ Տատիանա Իշխանուհիէն. սակայն ան ու՛ր դնաց, ինչ վիճակի ենթարկուեցաւ, կրցա՛ւ Գերմանիա մեկնիլ, ո՛րևէ տեղեկութիւն չառի : Ինչպէս յայտնած էի, ժառանգութենէ ինկած կարեւոր գումար մը կար թիֆլիզի պետական դրամատունը : Այդ գումարէն մաս մը ծախսեցի գնդապետ Ասպետի շիրիմին և մաս մըն ալ բըժիշկ Վազգէնի մահարձանի շինութեանց համար. մընացեալը եւրոպական արժեթուղթերու վերածելէս ետքը հոս եկայ : Մասնաւոր դասեր ունիմ և կարեւոր գումար մը կը ստանամ :

— « Տարիքդ շատ փոքր է, ինչո՛ւ չես ամուսնանար և այդպէսով անցեալ տառապանքներդ մոռնալ, ըսաւ կիինս :

— « Ամուսնանա՛լ . . . ո՛վ, ե՛ս ամուսնանամ տակէ յետոյ, հեղձկաց օր-թամարս : Ո՛չ, Տիկի՛ն, ես իմ չարաշուք բախտս փորձեցի : Այդ մասին ո՛րևէ մտադրութիւն պիտի չի կրնամ ունենալ : Ըսեմ, խոստովանիմ ձեզի թէ ի՛նչ է մտադրութիւնս : Երբ համալսարանիս դասընթացքներն աւարտեմ, պիտի քաջուիմ վանք մը, ուր չափածաս սղջիկներու բարձրագոյն

վարժարան մը կայ և անոնց կրթութեանը պի նուիր-
ուիմ : Հայաստանի մէջ շատ վանքեր կան. ես հաւա-
տացած եմ ազատագրութեան այս պատերազմէն ետ-
քը՝ այդ վանքերը մէյ մէկ լուսաւորութեան վառա-
րաններ պիտի դառնան և ծոյլ ու ինկած բարքերով
սնած կղերականներու տեղ բարձրագոյն կրթութիւն
առած ուսուցիչներ և ուսուցչուհիներ պիտի ապրին
հոն : Ահա՛ նպատակս :

Թամարա լուց : Վերջացուցած էր պատմութիւնը :

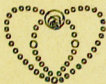
Շուրջ տասը տարի անցած է անկից ի վեր : Չի
զիտեմ թէ կենդանի՞ է և ու՞ր կը գտնուի : Մենք
Ստեփան ձգեցինք զինքը :

— « Գրէ՛, գու՛ն գրէ՛ իմ եղերական պատմու-
թիւնս, խնդրեց Թամարա :

28, Օգոստոս 1929

Վառնա

←ՊՎԵՐՁՊ→



ՊԼՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

(ՏՍԱՐՔ ՏՍԱՐԻ ԵՏՎՔԸ ...)

ԳԼՈՒԽ Ա.

... Օրիորդ Թամարայէն տեղեկութիւն մը տուած չէի : Իր փափաքին համաձայն՝ գրի առի ա՛յն եզերական պատմութիւնը զոր յայտնած էր ինձի :

Քանի մը անգամ փորձուեցայ համալսարանի արհեստանոցի տեսչան նամակ մը գրել և անոր մասին տեղեկութիւններ ուզել, սակայն չի վտանգելու համար իր դրութիւնը պատուեցի թուղթը և գրիչը մէկդի նկատեցի :

Եւ ահա՛, առտու մը, կը ստանամ նամակ մը և կը տեսնեմ որ Հայաստանէն եկած է, և Պորճրդային Ռուսիոյ դրոշմաթուղթը փակցուած է վրան :

Անմիջապէս կը բանամ պահարանն ու կը դանեմ օր. Թամարայի ձեռքով դրուած դրութիւն մը :

Երևան, 20 Ապրիլ 1929

Յարգելի պարոն,

Հողիւ ամիս մըն է որ հեռացել եմ Օտեսայից : Մի քանի անգամներ այն տեղից նամակներ գրեցի ձեզ :

և խնդրեցի որ տեղեկութիւններ հաղորդէիք ինձ. սակայն անպատասխանի մնացի : Հասկցայ թէ նամակներս ձեր ձեռքը չեն հասած՝ որովհետև վստահ էի թէ դուք անպատճառ պիտի պատասխանէիք :

Այժմ նրեւան եկած եմ և փափաքիս համաձայն Մայրապետանոց մտած եմ և բոլոր անձնութիւններս հայ իգական սեռի կրթութեանը նուիրուած եմ :

Հայաստանի մայրաքաղաքը Օտեսայի գեղեցկութիւնն ու գիրքը չունի, սակայն ա՛յն եռուղեւոն շարժումն ու կեանքը զոր կը տեսնեմ հոս, Օտեսայի մէջ չի տեսայ : Մեռած է երբեմնի այդ չքնադատեսիլ քաղաքին բովանդակ կեանքը : Հայաստանի մայրաքաղաքը վերաշինական գործունէութեան մէջ է : Երբէ՛ք չեա կրնար բռնի թէ Ռուսաստանի գեղատեսիլ քաղաքներէն կը զանազանուի :

Ա՛խ, յարգելի Պարո՛ն, շատ բան ունիմ գրելիք, սակայն կը տարակուսիմ որ այս նամակն ալ պիտի կորսուի . . . որովհետև գրաքննութեանէ կ'անցնի :

Եթէ բախտին բերմամբ ստանաք նամակս, պիտի խնդրէի որ իմ անունս և մականունս ծածոնկ պահէիք և ձեզի ցոյց տուած անունս գործածէիք ինձի համար, իբրև հասցէ :

Ընդունեցէք յարգանքներս

ԱՐՄԵՆՈՒՇ

Մոյն նամակը անակնկալ մը եղաւ ինձի : Հաւատալս չէր զար : Կարգացի՛, տասն անգամ ըլլալով կարգացի դայն :

— Այո՛ . . . ճիշդ է . . . օր. Թամարայի ձեռագիրն է, բսի ինքներենս. չեմ խորուիր. հետեւաբար առի զրիչս ու հետեւեալ պատասխանը գրեցի .—

Վառնա, 1 Մայիս 1929

Համեստուհի

Օր. Արմենուշ Մուրատեանց

Երեւան

Անհուն ուրախութեամբ ստանալու ըսխտն ունեցոյ քու նամակդ : Շուրջ տասը տարի անցած է ա՛յն օրէն ի վեր ուր բաժնուէցտնք իրարմէ : Երբ չոգենաւը կը հեռանար Օտեսայի նաւահանգստին քարափէն, դուն տրցունքդ սրբելով անգամ մըն ալ թաշկինակդ ծածանեցիր ու դէպի քաղաքը ուղղուեցար : Ես ու կինս չափազանց ցաւ զգացինք որ չի կրցինք մեզի հետ տանիլ քեզ, որովհետեւ անցագիր մը պէտք էր Պուլկարիա մտնելու համար :

Երբ հասանք Վառնա, առաջին գործս եղաւ քեզի գրել, սակայն ո՛չ այդ առաջին նամակիս և ո՛չ ալ անկէ վերջ գրածներուս պատասխանը ստացայ : Քանի մը անգամ մտադիր եղայ Համալսարանի տնօրէնունութեան միջոցաւ նամակ մը գրել, սակայն կասկած ըրի որ վտանգ մը պիտի պատճառէ քեզի. հետեւաբար միշտ սպասեցի : Այսօր ուրախ եմ որ փափաքիս կը հասնիմ :

Կը գրէք թէ Մայրապետանոց մտած էք և ինքզինքնիդ նուիրած էք հայ իգական սեռի դաստիարակութեան :

Միթէ՞, միթէ՞ այդ ծաղիկ հասակիդ մէջ աշխարհիկ կեանքէն հրաժարելու էիր : Ո՞չ ապաքէն դեռ քու առջեւ երանութիւն մը պիտի կրնայիր տեսնալ : Սեւ ձորձը ուսերուդ վրայ և ձիւնափայլ վարչամակը ճակտիդ անցունելէ առաջ՝ պէ՛տք չէր որ աչքդ

կեանքիդ բողբոջուն դարունին սեւեռէիր : Միթէ՞ ստուերամած ու լռին հաստատութեան մը մէջ միայն պիտի դանէիր հոգւոյդ անդուսպ պատրանքը : Ի՞նչ կ'ըսես, կը սխալի՞մ արդեօք, եթէ ոչ մայրապետական կեանքը քիչ մը անհանդուրժելի կը դանեմ :

Ի՞նչ որ է, այլևս մեզի կը մնայ շնորհաւորել քու մայրապետական պաշտօնդ և մաղթել որ երկար կեանք ու երանաւէտ ասրիներ պարգեւէ քեզ Ամենարարձրեալն Աստուած :

Ապասելով նամակիդ
մնամ յարգանօք
ԱՐՄԷՆ

Նամակը յանձնարարեալ ըրի և գոհունակ սըրտով սպասեցի պատասխանին :

Զարմացայ որ տասներկու օր չանցած՝ ստացայ Օրթոմարոյէն գրութիւն մը, որով կը յայանէր իր եղերական կեանքի սխրալի պարազան զոր ծածկած էր մենէ և իր պատմութեան ընթացքին չէր համարձակած յայտնել :

Ահա՛ այդ գրութիւնը .

Երևան, 8 Յունիս 1929

Յարգելի

Պարոն Արմէն Շիտանեան

Վառնա

Յարգելի Պարոն,

Նամակնիդ ստացայ և կը փութամ պատասխանել : Այնքա՛ն ուրախութիւն զգացել եմ որ զրած

տսենս չեմ կարող արցունքներս զսպել : Հոգիս լեց-
ուել է : Ինձի այնպէս կուգայ որ սսելիքներս պիտի
մոռանամ և գողափարներս պիտի չը կարենամ յըս-
տակօրէն արտայայտել :

Այո՛, առաջին նամակիս մէջ գրած էի որ շատ
ըսելիքներ ունիմ : Ատոնք իմ եղերական պատմու-
թեանս կսկծալի պարագաներն են զորս չէի համար-
ձակեր քու ընտանեկան յարկիդ ներքև գտնուած ժա-
մանակս յայտնել : Բայց այսօր պիտի յայտնեմ որ իմ
ողբերգութիւնս գրած տսենդ այդ թաքուն կէտերն
ալ յիշատակես :

« . . . Երբ կովկասէն հեռացայ և բաժնուեցայ
Տատրանա Իշխանուհիէն, յղի ըլլալս չէի գիտեր : Եր-
կու ամիս ետքն էր որ հասկցայ թէ Վաղդէնէն ինձի
« սիրոյ պտուղ » մը կը մնար : Օտեսա հասնելու
պէս, առաջին գործս եղաւ այրի կնոջ մը տան մէջ
սենեակ մը վարձել և անոր յայտնել թէ յղի էի :
Տանտիրուհիս իր ծերունի հօրը հետ հեռաւոր արուար-
ձանի մը մէջ կ'ապրէր և կը կոչուէր Թէրէզա Բալ-
լովա : Բարի ու աշխատասէր կին մըն էր : Սիրեց
դիս ու գուրգուրաց վրաս :

Ծննդաբերութիւնս տեղի ունեցաւ « Հերսօնաքի »
հիւանդանոցին մէջ : Եւ որպէսզի կարենայի համալ-
սարանի դասընթացքներուն հետեւիլ, պէ՛տք էր իբր
մանկամարդ ազջիկ մը ներկայանայի անօրէնութեան :
Ահա՛, այդ պատճառաւ, նորածին աղջիկս յանձնեցի
դայեակի մը : Դայեակը ժամանակ մը սնուցանելէ
և շարունակ ինձմէ դրամներ ստանալէ ետքը՝ յան-
կարծ անյայտ եղաւ : Փո՛ւճ տեղ ջանացի անոր ուր
երթալը հասկնալ : Բնաւ տեղեկութիւն մը տուող
չեղաւ : Դրացիներն ըսին թէ նորածինին հետ շողե-
կառքով հեռացաւ Օտեսայէն : Ալ յոյսս կարեցի : Մա-

Նաւանդ որ չէի կրնար շատ հետազննել, նկատի ունենալով իմ գրութիւնս :

Արդ, առաջ տարի ետքը, նրբ բազդ ունեցոյ մեր սիրելի Հայաստանը մտնելու և՛ ուխտախ համաձայն՝ Մայրապետանոցին մէջ ազգկանց յատկացուած կըրթական յարկարամինն ուսուցչուհի ըլլալու, ահա ազջիկս կը գտնեմ : Թէ ի՞նչպէս այս բազդը ունեցոյ պատմեմ :

Այն յարկարամինը, ուր ես ուսուցչութիւն կ'ընէի, 10—14 տարու ծաղկատի ազգկանց յատկացուած էր : Ատոնք ամէնքն ալ որբուհիներ էին : Ես հետաքրքիր էի իմանալու թէ այդ որբուհիները ո՞ր քաղաքներէն եկած էին և քանի տարեկան եղած ատեն որբանոցը մտած էին :

Այնպէս պատահեցաւ որ օրին մէկն ալ իմ ազջիկս քննութեան առնեմ :

— Աղուսը Բօլիւնս, ըսի իրեն, հապա դուն չը յայտնեցիր ինձի թէ ու՞ր է քու ծննդավայրդ :

Ազջիկս, — որուն անունը Բօլին արծանադրուած էր, — այտերը շառագունեամ՝ աչքերուս մէջ նայեցաւ և պատասխանեց.

— Ես Պանձակի զեղերից եմ, սակայն իմացել եմ որ ծննդավայրս Օտեսա է եղել :

— Օտեսա՞ . . . հեղձկացի ես : Կը յիշն՞ս դուն այդ քաղաքը :

— Ի՛չ . . . չեմ յիշեր . . . որովհետեւ իմացել եմ որ մէկ տարու եղած ատենս անկից հեռացել եմ :

— Հասցա ուսկի՞ց իմացար որ քու ծննդավայրդ Օտեսա է եղել :

— Այն կի՛նը՝ որ Մայրապետանոցի անօրէնուհիին յանձնեց զիս, օր մը հիւանդապահուհիի մը կը յայտնէր թէ ես իր հարազատ ազջիկը չէի, այլ « պատա-

հական անձէ » մը ծնունդ առած էի : Նոյնպէս իմացայ որ մայրս ողջ էր . . . : Իմ անունս Բօլին Սամուէլեանց չէ էղել . բայց որպէս զի այդ կնոջը ընտանիքին պատկանիմ, փոխած են անունս և այս կնոջ անունին կցած են Սամուէլեանց մականունն, որ իրենց ազգանունն է : Գիտցածներս տսոնք են : Շատ անգամ խօսակցութիւննին գաղտնի կ'ընէին, որովհետև նշմարեցին որ ես կը հետաքրքրուիմ և ականջ կը դնեմ իրենց ըսածներուն :

— Ո՛րքէ յիշատակ մը չունիս քու հարազատ մօրմէդ :

— Ունիմ . . . դողդղաց Բօլին : Սա մանեակը ունիմ . . .

Բարակ ոսկեղէն յղթայով մը վզէն կախուած մանեակը ձեռքս առի և փղձկած ձայնով մը հարցուցի .

— Այս մանեակին երկու կափարիչները բացած ես . . .

— Ո՛չ . . . որովհետև բանալիք կափարիչներ չունի այդ մանեակը, մրմնջեց Բօլին :

Այն ատեն ցոյց տուի աննշմարելի կոճակ մը և մատս անոր վրայ սեղմելով բացի :

Կափարիչներէն մէկուն վրայ կնոջ մը լուսանըկար և միւսին՝ այր մտրդու մը լուսանկարը փակցուած էին :

— Ահա՛ քու մայրդ, խղդուեցայ ես . . .

Բօլին պահ մը սարսուաց ու երեսոս նայեցաւ . Ուզեց ճչել, ուզեց գրկացս մէջ նետուիլ . . . բայց արձանացաւ ու մնաց : Անոր շրթունքները դողդղացին և կերպարանքը մթնցաւ, այլայլեցաւ . . .

— Միւս նկարն ալ հայրդ է . . . յարեցի ես՝ ինքզինքս զսպելու ջանալով :

Այդ պահուն հիւանդապահուէին մտաւ և յայտնեց

Թէ անօրէնուհին զիս իր մօտ կը հրաւիրէր :

Հեռացոյ Բօլինէն : Ան քարացած էր կարծես ու տեղէն չէր կրնար շարժիլ : Անոր ծաղկատի հողոյն մէջ ալեկոծում մը կար . . .

— Էս ի՞նչ երկար բարակ խօսակցութիւն ունէիք Արմենուչա մօր հետ, հարցուցած է հիւանդապահուհին, կարող եմ արդեօք իմանալ :

Բօլին գաղանիքը ծածկած է :

Այդ օրը կարելի չեղաւ Բօլին տեսնելու, որովհետեւ իր դասարանին մէջ դաս չունէի. բայց հետեւեալ օրը, ստառան ժամը տասնի տասններ ան առանձնատանակս մտաւ և յուզուած ձայնով մը ինծի հարցուց.

— Կը պաղատի՞մ . . . յայտնեցէք թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ դուք ճանչցած էք իմ ծնողքս և թէ ու՞ր կը գտնուիս :

Այլ չը կրցի հանդուրժել : Հողեկան ներքին խըռովքս գալարեց զիս : Ոտքի ելոյ և զանի գրկացս մէջ անհելով բացապանչեցի.

— Ե՛ս . . . Ե՛ս եմ քու եղերաբաղդ մայրդ . . .

— Գու՞ն . . . դու՞ն . . . հեղձկաց աղջիկս ու գըլուխը ուժգին կերպով սեղմեց կուրծքիս վրայ :

— Գնա՛ . . . բաւակա՛ն է . . . թող մէկը չը տեսնէ մեզ : Ամէն բան գաղանի պիտի պահենք որ հիւանդապահուհին չը կասկածի : Մինակ թէ գիտե՛ս արդեօք ո՞ր ժամանակ հաս կուգոյ քեզ բերող կի՛նը :

— Ան ամէն ժամանակ չի գար : Տարին հազիւ մէկ երկու անգամ կը տեսնեմ զինքը : Եւ որովհետեւ երկու ամիսէն ևտքը մենք արձակուրդ կ'ունենանք, ան տանն անպատճառ կուգոյ և Գանձակ կը տանի զիս :

— Խի՛սս լաւ, հիմակ հանդարտ սրտովդ գնա՛

դասերդ պատրաստէ : Քու անունդ Տիանա է և մա-
կանունդ Բարունակեանց է :

— Հապա՞ քու անունդ . . . հապա՞ հօրս անունը :

— Անունս Թամարա է, իսկ հանգուցեալ հօրդ
անունը բժիշկ Վազգէն էր :

— Ուրեմն հայրս մեռած է :

— Այո՛ . . . մեռած է . . .

— Աղջիկս հառաչանք մը հանեց բերնէն ու բաժ-
նուեցաւ ինէ :

Նամակս շատ երկար եղաւ : Առ այժմ բաւ կը
համարեմ և կը խոստանամ յաջորդ նամակով մը
յայտնել աւելի կսկծալի տառապանքներ զոր քոչեցի :

Յարգանքներս տիկնոջդ և համբոյճներս սիրա-
սուն զաւակացդ :

Բարեւներով

ԱՐՄԵՆՈՒԾ

Եզերական նամակը՝ զոր ստացայ Թամարայէն,
բոլոր էութիւնս վրդովեց : Չըսպասեցի, ա՛մ իջապէս
հեանեալ պատասխանը գրեցի :

Վառնա, 21 Յունիս 1929

Համեստուհի

Օր. Արմենուշ Մուրատեանց

Երեւան

Ընկճուած, մորմոքուած ու դառնացած հոգիով
մը կը պատասխանեմ նամակիդ :

Արդարեւ, քու կեանքիդ ողբերգութիւնը չափա-

զանց ցաւալի է : Տառապանքներդ՝ զոր կը նկարագրենս ինձի, ա՛յնքան խորհրդաւոր ու մթին են, որ գրեթէ տառապելիական կը դառնան :

Արքա՛ն ուրախ պիտի ըլլայինք երբ ժամանակին մեզի յայանէիք թէ սիրասուն ազջիկ զաւակ մը ունեցած ես : Այն տակն կրնայինք վստահելի և պատուաւոր ընտանիքի մը յանձնել :

Բայց դուն ծածկեցիր մենէ և բոլոր ցաւդ և մայրական զգացումդ ջանացիր խեղդել :

Այսօր բազդին բերմամբ կը դանկտ սիրասուն ազջիկդ . սակայն կը գրես թէ « Եւջարդ նամակովս աւելի ցաւալի պարագաներ պիտի յայանեմ » Արդեօք ի՞նչ են այդ ցաւալի պարագաները : Միթէ՞ վերջ չը դասն քու դժբաղդութիւններդ : Միթէ՞ ճակատագիրդ միշտ պիտի հարածէ քեզ :

Գալով մեզի, աւա՛ղ, Քամարա՛, մենք ալ երջանիկ չեղանք : Պուլկարիս մտանք թէ չէ, ա՛նա՛ հիւանդացաւ զաւակնիս և, — բժշկական ամէն խնամք օգուտ մը չունենալով, — կնքեց իր մահկանացուն : Հիմակ ի՛ր անյիշատակ զերեզմանը նսմէն քաղքին զերեզմանատունն է : Ես պարզ քոր մը դնել տուածեմ՝ անոր հողակոյտին վրայ, և հետեւեալ տողերը քանդակուած են այդ անշուք սալաքարին վրայ .

« Աս հանգչի քափառական հայուն վաղափետիկ որդին Սարգիս Շիսանեան » :

Այդ զերեզմանը հեռու թողուցինք և այսօր հաստատուած ենք Վառնա քաղաքը :

Դու սիրական եզրայրդ էր Սարգիս : Դուն մեծ յոյսեր կուտայիր մեզի և շատ անգամներ կ'ըսէիր թէ՝

« Բարի տղայ մըն է և լաւ ապագայ մը կը խոստանայ » :

Երկինքը խլեց այդ յոյսը մենէ : Բայց « Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի » ըսինք և այդպէս մեր խոր վիշտը ջանացինք զսպել :

Պէտք է որ դուն ալ քու վիշտերուդ մէջ նախախնամութեան ապաւինիս և երբէ՛ք չը յուսահատիս :

Սպասելով անմիջական պատասխանիդ

Յարգանքներով

ԱՐՄԷՆ

Արդարեւ տասներեք օրէն յանձնարարեալ նամակ մը առի յորում դժբաղդ Թամարա կը յայտնէր իր տառապանքները :

Երեւան, 2 Յուլիս 1929

Մեծայարգ

Պարոն Արմէն Շիտանեան

Վառնա

Արտասուեցի՛ երբ նամակդ կարողացայ ծայրէ ի ծայր կարդալ :

Պահ մը մոռացութեան տուի տառապանքներս և զգացի թէ քու դժբաղդութիւնդ աւելի՛ չարացուք և աւելի դառն եղած է քան թէ իմս :

Այո՛, բարի էր դաւակոյդ և կը խոստանար նեցուկ մը ըլլալ քու ձերութեանդ :

Ո՛հ, ո՛վ դիտէ, ո՛րքան աղի արցունքներ կը թափէ տիկինը ... : Ատուած համբերութիւն տայ իրեն : Կը յիշե՛մ . . . ան պատմած է ինծի Ռուժանիոյ մէջ

քաջած թշուառութիւնն և ա՛յն թափառական կեանքը զոր վիճակած էր քեզի զժնէ նահատազիր մը ։

Պատմութիւնս խոստացեր էի շարունակել, սակայն ժամերով ձեռքս առաջ չդնաց որ ասոյ մը գրէի։ Ի՛նչպէս համարձակէի ձեր եղերական վիճակը աւելի գառնացնելու ։

Մէկ երկու օր ետքն է որ սիրտս քիչ մը հանգարանցած կըզգամ և ձեռքս կ'առնեմ գրիչս ։

․․․ Այսօրն էի թէ Տիանս ազջիկս գտած էի, սակայն ի՛նչպէս ընէի որ ան Մայրապետանոցը չի մտար ։ Ա՛ւր կրնայի փախցունել զի՛նքը ։ Յետոյ ձերբակալուած պարագային՝ ի՛նչ ապացոյցներ պիտի ունենայի արարքս արդարացնելու համար ։

Այսուհանդերձ, պէտք էր որ ասոյ թաքստոց մը գտնէի և ազջկանս հետ հեռանայի Մայրապետանոցէն։ Ուստի նաչի տանն բարեկամուհիի մը դացի և այս որոշումս անոր յայանեցի ։ Բարեկամուհիս պատրաստակամութիւն յայանեց որ մեզ կրնար ապահով տեղ մը տանիլ ։ Ուրախութեամբ Մայրապետանոց վերադարձայ և ազջկանս ըսի որ կէս զիշերուան մօտ քո՛վըս դայ ։ Իմ ննջատենեակս ընդարձակ պարտէզի մը վրայ կը նայէր։ Մայրապետանոցին պահապանը չէր կրնար մեր փախուստը տեսնել ։

Այսպէս յաջողեցայ զիշերանց ազջկանս հետ բարեկամուհիիս տունը փախչիլ ։

Ան այն համոզումն ունէի թէ սեէ կասկածի տեղի տուած չէի և թէ զիշերապահ ստախկանները նշմարած չէին մեզ, սակայն խարուած էի։ Հետեւած էր մեզ ստախկան մը և նշանակած էր մեր բնակարանի թիւը։ Ստախկանը չէ թէ տեղեկութիւն ունէր մեր փախուստի մասին, այլ անիկա կասկածած էր մեր գիշերուան ուշ տանն փողոց կլլալնուս համար։

Արդ, երբ հետեւեալ օրը Մայրապետանոցի տնօրէնուհին ոստիկանութեան լսւր կուտայ որ հիւանդանոցէն հեռացած են մայրապետ մը և տասը տարու աղջիկ մը, այն ատեն մեզ հետապնդող ոստիկանը կը յայտնէ թէ դիտէ մեր թաքստոցը, հետեւաբար կէս օր չեղած ոստիկան մը և թաղապետական պաշտօնեայ մը կուգան բարեկամուհիիս և կը պահանջեն որ յանձնուինք :

Ի՞նչ կրնայինք ընել. ստիպուեցանք ևս ու աղջիկս ոստիկանապետին ներկայանալ. պէտք է խոստովանիլ թէ առջի բերան ոստիկանապետը շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ և մեզմ ձայնով մը հարցաքննեց զիս :

— Դուն մայրապետ մըն ես, ըսաւ. ան, ի՞նչու այս աղջկան հետ փախուստ տուած ես Մայրապետանոցէն :

— Պարոն ոստիկանապետ, պատասխանեցի մորմ ոքուած ձայնով մը, նախ դիտեցէք որ այս աղջիկը իմ հարազատ դուստիս է ...

— Ի՞նչպէս ... այս աղջիկը քու հարազատ դուստիկն է ...

— Այո՛ ...

— Հապա ո՞վ է տիկին Նարդուհի Սամուէլեանց ...

— Այդ կիներ չարագործ մըն է ... ան աղջիկս առած փախած է ... : Ես տասը տարի ետքն է որ կը գտնեմ դուստիս :

— Ապացո՞յց ... ի՞նչ ապացոյց ունիս աղջիկը քուկդ ըլլալուն ...

— Աւա՛ղ, Պարոն ոստիկանապետ, ուէ ապացոյց չունիմ, բացի աղջկանս վզէն կախուած մանեակէ մը. որուն մէջ զետեղուած է իմ և նշանածիս լուսանըկարները ...

— Հասկցա՛յ ... քրթմնջեց սասիկանապետը. ըսել է թէ օրինաւոր ամուսնութեան մը ծնունդ չէ այս աղջիկդ : Նշանած մը երբ ծնունդ տայ մանկան մը, անիկա իրաւունք չունի « հայր » կոչուելու և Յրէնքը թոյլ չի տար որ մանկան տիրանան ծնունդ արւողնեքը : Աս՝ այսպէս ըլլալով հանդերձ, դարձեալ պիտի կրնայիր աղջկանդ տիրանալ, եթէ ապօրինի միջոցներով չը փախցունէիր զանի : Քու արարքդ քրէական է, և պէ՛տք է որ ընդհանուր դատախազութեան յանձնեմ քեզ, իսկ աղջիկդ ասմ Մայրապետանոցի անօրէնուհիին : Ուրիշ միջոց չըկայ և ուրիշ կերպ չեմ կրնար կատարել պարտականութիւնս : Այս վերջին խօսքերը յայտնած ատեն սասիկանապետը խոժոռած էր իր կերպարանքը :

Արող և մեքենարար սաքի ելաւ և հեռախօսին գլուխն անցաւ :

Շատ չանցած՝ ահա՛ երկու սասիկաններ ներս մըտան :

— Ընդհանուր Պատախազին պաշտօնատունը տարէք այս կալանաւորուհին, իսկ աղջիկը առաջնորդեցէ՛ք Մայրապետանոց :

Աղջիկս ճգն՛ց ... լացա՛ւ ... ինկաւ սասիկանապետին սաքը, յետոյ խելայեղ կերպով զիբկս նետուեցաւ և « մա՛յր իմ » աղաղակեց :

Սասիկանները բաժնեցին մեզ ...

Հիմակ Երեւանի կանանց կեդրոնական բանան կմ՝

Յաջորդ նամակովս պիտի յայտնեմ թէ ընդհանուր դատախազը՝ Պարոն Ռուբէն Սանազատեանց, ինչ կերպով հարցաքննեց զիս :

Յարգանքներս և բարեւներս

ԱՐՄԵՆՈՒՇ

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳԼՈՒԽ Բ.

Թամարայի նամակը քիչ մը ուշ ձեռքս հասաւ, որովհետեւ այս անգամ իր բարեկամուհիին յանձնած էր և խնդրած որ գերմանական փոստին միջոցաւ ղրկուէր, որպէս զի կասկածի տեղի չը տար :

Այս պատճառաւ՝ ես ալ գերմանական փոստին յանձնեցի քանի մը տողով նամակ մը և խնդրեցի որ շուտով տեղեկութիւն մը հաղորդէր թէ՛ իր և թէ՛ իր տարաբաղդ աղջկան մասին :

Նամակս ուղղակի իր բարեկամուհիին հասցէին ղրկեցի :

Վառնա, 20 Յուլիս 1929

Համեստուհի Օր. Արմենուշ Մուրատեանց

Երեւան

Ստացայ նամակդ : Անհամբեր կը սպասեմ պատասխանիդ :

Կը յուսամ թէ արդարութիւնը շուտով երեւան պիտի գայ և դու քու զրկացդ մէջ պիտի ունենաս սիրասուն աղջիկդ :

Յարգանքներս բարեկամուհիիդ և ձեզ

ԱՐՄԷՆ

Աւ ան՝ 1929 Օգոստոս 12 ին ստացայ Թամարայ
յէն նամակիս պատասխանը զոր գրած էր Երեւանի
կանանց կեդրոնական բանախն մէջ և յղուած իր բա-
րեկամուհիին միջոցաւ :

Երեւան, 2 Օգոստոս 1929

Բացարձակ գաղտնի

(Կեդր. բանա)

Յարգելի եղբայր,

Երկառոյզ զոր բարեկամուհիս հասցէին զրկած
էիր, ժամանակին ձեռքս հասաւ :

Այժմ Երեւանի կանանց կեդրոնական բանախն
մէկ անկիւնը քաշուած գաղանապէս կը գրեմ սոյն
նամակս :

Նախ բեմ թէ ընդհ. դատախազութեան պաշտօ-
նատուներ Չեկայի հաստատութիւն մըն է, որ ամէն լիա-
զօրութիւն ունի դատապարտեալ մը դնդակահարելու
և կամ կախազան բարձրացնելու :

Արդ, կ'երեւակայես անշուշտ թէ ի'նչ խտաբա-
բոյ և անխիղճ մարդերու ձեռքն ինկած եմ :

Չեկայի պետը, — Բազրատ Մելիք - Նազարեանց, —
բարձրահասակ, քառասունը անցած, յալթանդամ ու
ցորենաթոյր կերպարանքով անձ մըն էր : Բոլորովին
ածիլուած ըլլալով՝ պալարուտ այտերը, կնճռոտած
ճակատը, թեփոտ ու կուսա գլուխը, թրթօշ չրթունք-
ները սոսկում պատճառեցին ինձ :

Երբ դահլիճ մտայ, ան երեհոսէ շինուած սեղանի
մը քով նստած կարգ մը կնքուած թղթածրարներ կը
բանար, այդ պատճառաւ բաւական ստեն ռաքի վրայ
մնացի և երկիւղէս չը կրցի շարժում մը ընել :

Վերջապէս Պարոն Մելիք - Նազարեանց գլուխը

վեր առաւ և խոստոս ու ծանր ձայնով մը հարցուց .

— Դու՛ն ես Արմենուշ Մուրատեանցը :

— Այո՛, Պարո՛ն, մրմնջեցի :

— Ասում ես թէ Բօլին Մուրատեանց կոչուած աղջիկը քու հարազատ աղջիկն է զոր ծնունդ է տուել « պատահական մի փողոցային ստահակ » : Ըի՛շտ է այս պատմութիւնը :

— Պարո՛ն . . . ո՛հ, խնդրո՛ւմ եմ . . . պողատո՛ւմ եմ . . . իմ հանգուցեալ նշանածիս մի՛ անարգէք . . . ան պատահական մի փողոցային ստահակ չէ եղել :

— Հա՛, հա՛, հա՛ . . . քրքջաց Չեկայի պետը ձեռքը ուժգին կերպով սեղանին զարնելով, Շիտակն աւսած՝ գեղեցիկ է առարկութիւնդ : Բայց չէ՞ որ դուն ինքդ խոստովանել ես թէ օրինաւոր ամուսնութիւն չես կնքած, այլ մի անձի հետ կենակցել ես ու ծընունդ տուել էք մանկան : Ի՛նչպէս ուզում ես որ Օրէնքը իրաւունք տայ քեզի որ էտ « մեղապարտ յարաբերութեան պտուղը » քուկդ լինի : Եւ յետոյ ի՛նչպէս եղել է որ, աիկին Նարդուհի Սամուէլեանցի քով կը գտնուի աղջիկդ : Հաւատալի՛ է որ աիկին Սամուէլեանց իրեն զաւակ նկատէ մի մանկիկ, որ մեղապարտ յարաբերութեան պտուղ է . . .

Այս խօսակցութեան պահուն անա՛ ստիկան մը ներս մտաւ և այցաքարտ մը դրաւ սեղանին վրայ : Չեկայի պետը կարգաց այցաքարտն և հրամայեց ինձի որ քովի սենեակը քաշուիմ ու քիչ մը սպասեմ : Սենեակին դուռը բաց էր, միայն չուխայէ ծանրադին վարադոյրով մը կը գոցուէր. հետեւարար շատ դիւրութեամբ կրնայի լսել Չեկայի պետին ներկայացողին խօսակցութիւնը :

Կամաց մը վարադոյրին ձեղքուացքէն դահլիճին

այն անկիւնն աչքս սեւեռեցի ուր կը գտնուէր սե-
զանք :

Գողացի՛ . . . գալարում մը անցաւ բովանդակ
էութենէս, երբ տեսայ թէ Չեկոյի պետին քով թաւ-
շտպատ աթոռի մը վրայ շաղմած էր աիկին Նարդու-
նի Սամուէլեանց :

Ահա՛ այդ վտառդի կնոջ ամբաստանութիւնը .

— . . . հաղիւ մէկ երկու ամիս է եղել որ էտ
անզգամ ջլղիկը յաջողել է Մայրապետանոցում ու-
սուցչու թեան պաշտօն վարել : Ինչպէս պատմում են՝
ան ջանք թափել է որ աղջիկս գլխից կարողանայ
հանել : Թէ ի՞նչու էտ վտառթեան գիմել է, ախրը
էտ պարտպան կարող էք հասկանալ . . . : Յայանի է
թէ էտ ջլղիկը նպատակ ունեցել է շուտով մի ան-
ցողիք ձեռք բերել և արտասահման մեկնել . . . ուր
պիտի կարողանար շահագործել աղջկանս չքնող զե-
ղեցիութիւնը . . .

— Արդարութիւնը շուտով վրայ հասաւ , աիկի՛ն,
դուք նորից բողբոլար էք եղել որ ոտախլանութեա-
նը յաջողեց ձերբակոյտել էտ թշուառականը : Այժմ
կարող էք հանդիստ ընել : Չարագործը մեր ձեռքումն
է և շուտով պիտի դատարարուի :

Ձը կրցի հանդուրժել : Ամէն վտանգ աչքս տաի
ու գտնի՛ն մտայ :

Հիմա դէմ առ դէմ էինք և իրարու աչաց մէջ
սեւեռած էինք մեր նայւածքները :

— Թշուառակա՛ն . . . պոռթկացի՛ անզուսպ ձայ-
նով մը, միթէ՞ դուն խիզճ չունիս, պատիւ չունի՛ս,
Աստուած չունի՛ս, որ այդ քսմնեղի ամբաստանու-
թիւններովդ իմ արիւնս կը մանեա : Ձը բուե՛ր որ
այսքան տարիներ բացուցեր ևս զիս և հպե՛հատար ման-

կանս կարօտը քաշել տուեր : Խիղճդ ի՞նչպէս թոյլ
կուտայ քեզի որ դուն դաւկիս տէր ըլլալ կուզես :

— Պարոն Մելիք - Նազարեանց, բարկացաւ տի-
կինը, տեսնու՞մ էք, լսո՞ւմ էք . . . նա նախատում է
զիս, խնդրում եմ որ նկատի առնէք դրա խօսքերը . . .

Այս նկատողութիւնները ընելէ ետքը մեքենաբար
ոտքի ելաւ տիկին Սամուէլեանց ու մեկնիլ ուզեց :

— Մի՛ մոռնաք թէ առ այժմ աղջիկդ պիտի մը-
նայ, յարեց Չեկայի պետը :

Երբ տիկին Սամուէլեանց դռնի ծէն դուրս ելաւ,
այն ատեն Չեկայի պետը վաւաչոտ նայուածք մը նե-
տեց վրաս և մեղմ ձայնով մը ըսաւ .

— Նստեցէք :

Հնազանդեցայ :

— Դուն կարող ես աղջիկդ փրկել, դիտել տուաւ
Չեկայի պետը, միայն թէ իմ խորհուրդներուս հետե-
ւելու ես : Աղջկանդ փրկութիւնը քու ձեռքումն է . . .

— Ըսէ՛ք, խնդրեմ, ի՞նչ ընել պէտք է, հեղձկա-
ցի ես :

— Օհօ՛ . . . միթէ բացայայտել հարկաւոր է . . .

— Անշու՛շտ : Որովհետեւ ձեռքէս եկածը չը պի-
տի խնայեմ անոր համար :

— Ուրեմն « իմս եղի՛ր » . . .

Այլազունեցայ և ներքին դայրոյթս հաղիւ կա-
րող եղայ դսպելու :

— Ես ամէն բան եմ . . . տիկա գիտնալու է, յա-
րեց թշուառականը, կարող եմ քեզ կախաղան հա-
նել տալ, և չի պիտի գանես մէկը որ իմ ձեռքիցս
սզատէ քեզ : Լաւ մտածէ՛ և որոշումդ առըր : Այսօր
կամ վաղը, — այդ միևնոյն է ինձ համար. վա՛յ եթէ
այս բանը ուրիշին յայտնես, այն ատեն աղջկանդ մա-
հը պիտի տեսնես և ապա պիտի գնդակահարուիս : Զը

պիտի խնայեմ ամենէն վայրագ պատիժներս թէ՛ քեզի
և թէ՛ քու ազնկանդ համար :

— Պարոն . . . ինչպէս կը համարձակիք այդ առա-
ջարկութիւնն ընելու . դժբաղդ և թշուառ մէկու մը, որ
ձենէ գթութիւն և արդարութիւն կը սպասէ, բացազան-
չեցի ևս աներկիւղ ու խրոխտ ձայնով մը :

— Իսէ՛ . . . գոչեց ան ու ստիկան մը կանչելով՝
հրամայեց որ բանտ առաջնորդէ զիս :

Այսպէս, մօտ երկու ամիս կ'ըլլայ որ բանտն ևմ :
Տեղեկացայ որ տիկին Սամուէլեանց յաջողած է աղջիկս
Մայրատիտանոցէն առնել ու իր սունը տանիլ : Ուրիշ
ընելիք չմնար ինծի, եթէ ոչ միջոցներ գտնել ու բան-
տէն վախուստ տալ : Աս այժմ բանտապահուհին շատ սի-
րով կը վարուի հետս : Ան ընիկ Գանձակեցի է և իմ
տարարազդ ծնողքս շատ լաւ կը ճանչնայ եղեր : Եթէ
այս բարեօրրտ պատահին միջոցաւ կարենամ ինքզինքս
անդամ մը լանտէն դուրս նետել, այլևս իմ ձեռքս պի-
տի ըլլայ աղջիկս : Իբաւ է թէ քանի մը անգամ Պարոն
Մելիք-Նազարեանց այցելեց բանտը, սակայն չհամարձա-
կեցաւ քովս գալու : Մինակ թէ բանտապահուհիէն իմա-
ցայ որ ան պատուիրած է եղեր թէ՛ ուտելիքիս և թէ՛
հարկ եղած պէտքերուս մասին հոգ տանիլ : Յետոյ իմա-
ցայ որ Չեկայի ատեանին պիտի ներկայանամ քիչ ժա-
մանակէն :

Ուրիշ գրելիք չունիմ, Պարոն Շիտանեա՛ն . հետե-
ւարար կը սպասեմ նամակիդ :

Յարգանքներս ամէնքիդ
ԱՐՄԵՆՈՒՇ

Ասն նամակը ստանալուս պէս՝ զարձեա՛լ երկառդ
մը գրեցի :

Վառնա, 1 Սեպտ. 1929

Համեսառուհի

Օր. Արմենուշ Մուրատեանց

Երեւան

Ժամանակին ձեռքս հասաւ նամակդ. այդ մասին անհոգ եղիր : Հոգեկան դառն անձկութեամբ կը սպասեմ նոր տեղեկութիւններուդ : Կը յուսամ թէ արդարութիւնը շուտով երեւան պիտի դայ :

Զեռքս չերթար ուրիշ բաներ գրելու. միայն անհամբեր կը սպասեմ նամակիս պատասխանին :

Յարգանք

ԱՐՄԷՆ

Պատասխանը ստացայ 21 օր յետոյ. ահա՛ թէ ի՛նչ գրած էր Օր. Թամարա :

Երեւան, 12 Սեպտ. 1929

Յարգելի

Պարոն Արմէն Շիրանեան

Վառնա

. . . Գիտեմ թէ եղերական պատմութեանս վերջաւորութեան կը սպասես, ահա՛ այդ պատճառաւ նամակդ ստացայ թէ չէ, դադանի կերպով անկիւն մը քաշուեցայ բանտին մէջ և գրեցի ողբերգութեանս շարունակութիւնը :

Յայտնած էի թէ ըստ յոյսս դրած էի բանտապահուհիս վրայ և կը ջանայի որ անոր միջոցաւ խոյս տամ

բանալն: Սակայն սև բաղդէս, ասկէց տասն օր առաջ
պաշտօնագործի եղաւ ան, և անոր տեղ դժնէտեսիլ ու
չարոզի պատաւ մը յաշորդեց, որուն համար կ'ըսեն թէ
Չեկայի գործակալուհին եղած է: Ուրեմն ի՞նչ ընէի . . .
ի՞նչ կերպ մտածէի:

Այ օտար չկար: Գիշեր մը պատահեցաւ որ պահակը
գինով զիճակի մը մէջ էր և դուռին մէկ անկիւնը քաշ-
ուած կը քնանար: Եւ գիտեցի որ պահակը պիտի չկրնար
նշմարել գիտ, երբ ևս զաղաաղոզի կերպով մը դուրս
նետուէի: Եւ այդպէս ալ բրի: Գիշերուան ժամը երկու-
քին բանալն խոյս ապրով մօտակայ անտառ մը ասլաս-
տանեցայ: Առտուան գէժ մօտակայ հայ գիւղ մը գացի
և ձերունի վարժապետի մը տունը մտայ: Այդ ձերունի
վարժապետը սաճկահայ մըն էր և կ'ապրէր առանձին:
Եւ պատահամբ էր որ անոր բնակարանին դուռը զար-
կի, որովհետև գեղին ծայրը կը գտնուէր:

Կերպարանքէն դատելով՝ այն համոզումն ունեցայ
որ ան բարեհամբոյր ու ստաքինի մէկն էր: Մօտեցայ
իրեն, անոր երկու ձեռքերը համբուրեցի և արտասուե-
լով յայտնեցի գրութիւնս:

— Մի՛ . . . ամէն բան հասկցայ, նկատել տուաւ
ձերունի վարժապետը: Հիմա վստահ եղիր որ կեանքդ
մտանդէ գերծ է, ուստի կանուխներ չկրնար կասկածիլ
որ դուն իմ քովս կը գտնուիս: Ժամանակ մը հոս մնա-
լէ ետքը՝ միջոց մը ձեռք կ'առնենք՝ Ռուսաստանի խո-
րհրը գրկելու քեզ:

— Եւ՞ յոյ . . . զողջապի ևս ու ջանք բրի որ գազա-
նիքս ծածկեմ:

— Ի՞նչ կայ . . . արդեօ՞ք կասկած կ'ընես որ Ռու-
սաստանի ներքին քաղաքներու մէջ ալ հանգիստ պիտի
չթողուն քեզ:

— Ո՛չ, այդ մասին ապահով եմ միայն թէ . . .

— Եթէ գաղտնիք մը ունիս, մի՛ ծածկեր, ես հօր մը պէս ձեռքէս եկածը պիտի չխնայեմ :

— Ես նուիրական պարտականութիւն մը ունիմ զոր պէտք է կատարեմ. և ստոր համար է որ մահս աչքս առի ու խոյս տուի բանտէն :

— Ձե՛ս կրնար յայտնել ինձի :

Արտասուելով պատմեցի թէ աղջիկ մ'ունէի, զոր ընտանիքի մը հողածութեան յանձնած էի : Այդ չարասիրտ ընտանիքը կ'ուրանայ թէ իմս է աղջիկը : Հիմակ Գանձակի գեղէրէն մէկուն մէջ կ'ապրի ան աղջկանս հետ : Պէտք է այդ ընտանիքին ձեռքէն ազատեմ աղջիկս :

— Չունի՞ս ապացոյց մը աղջիկը քուկդ ըլլալուն, ընդհատեց ծերունի վարժապետը :

— Չունի՛մ . . . որովհետեւ օրինաւոր ամուսնութիւն մը չկնքած՝ նշանածս ապանուեցաւ. և այդ տարաբաղդ մանկիկս ընկերային անողոք օրէնքով ապօրինի նկատուեցաւ : Այն ատեն Օտեսայի համալսարանը կը յաճախէի և չէի կրնար յայտնել թէ մանկիկ մը ունիմ :

— Աղէ՛կ, այդ մասին ի՞նչ կը մտածես :

— Ամեն վտանգ աչքս պիտի աւնեմ և պիտի փախցունեմ աղջիկս : Մն գիտէ զիս ու ճանչցած է թէ իր մայրըն եմ : Բաւական է որ իմանայ ու՛ր ըլլալս. վստահ եմ թէ ինքնաբերաբար պիտի դայ . . .

— Այն ատեն դուն հանդարտ եղիր և տունէս մի՛ հեռանար : Գանձակ շատ հեռու չէ : Ես մութացկանի մը կերպարանքով այդ զիւղը կը մտնեմ և աղջկանդ կը յայտնեմ քու հօս ըլլալդ. բայց անկէ տոաջ գէպի արտասահման մեկնելու անցազիր մը հարկաւոր է որպէսզի իսկօյն հեռանաք Թորհրդային երկիրներէն : Թէև. զըժ-ուար է անցազրի խնդիրը, սակայն անցազրի պաշտօնեայ

մը կը նանչնամ որ կաշառք ստանալով կ'ընէ այդ գործարար թիւերը : Ուրեմն վաղա ընէ սկսեալ ևս պիտի աշխատիմ անշաղկր մը ձեռք բերելու :

Հիմա աղատ եմ և ապահով կեանք մը տնիմ : Տեսնե՛նք պիտի յաշոյլի՞մ աղջկանս նեա արտասանման մեկնելու : Կ'սպասեմ սրտասխանիդ :

Յարգանք

ԹԱՄԱՐԱ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՅ

Յ. Կ. Բարեկամուհիս գիտէ գիւղս : Անոր հասցէով գրիէ նամակդ :

Նոյն



ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

ԳԼՈՒԽ Գ.

Օտեսա, 19 Սեպտ. 1929

Յարգելի

Տիար Արմէն Շիրաճեան

Վառնա

Նամակիս պատասխանը չստացած, ձերունի վարժապետին շնորհիւ յաջողեցայ աղջիկս փախցուէլ Ուքրաինոյ մայրաքաղաքը, Օտեսա : Չպիտի պատմեմ թէ այդ առաքինի անձը որքան չարչարուեցաւ ինծի համար. միայն պիտի ըսեմ թէ բարութիւնը բազմովին ջնջուած չէ մարդկային սրտերէն և թէ կը դանուին անձեր, որոնք աստուածային վեհութիւն մը ունին :

Այժմ կը պատրաստուիմ Լեհաստան մեկնելու, որովհետեւ անցազիրս այնտեղի համար պատրաստուած է :

Առ այժմ ուրիշ դրելիք չունիմ. Ընդունեցէք իմ անկեղծ յարգանքներս և յայտնեցէք ազնիւ տիկնոջը և աղջկանս :

Երբ Լեհաստանէն նամակ գրեմ, անչուշտ եմ որ պիտի բարեհաճիք պատասխանել :

Տիանա ձեռքերնիդ կը համբուրէ :

Յարգանքներով

ԹԱՄԱՐԱ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

Այսպէս տարարազգ թամարտ, ա՛յնքան զարհուրե-
առազանքներէ կտքը, կը յաջնլի իր պաշտելի ազ-
ջիկը փրկելի վատողի կնոջ մը ձեռքէն և կ'ապաստանի
ազատ երկիր մը:

Իր նամակին թէև ժամանակին պատասխանած էի,
սակայն ինքը արդէն մեկնած է եղեր:

Սպասեցի որ Լեւոստանէն նամակ մը ստանամ:

* * *

. . . Եւ ա՛նա՛ երկու երեք օր չանցած՝ ստացայ դը-
րութիւն մը, որ աւելի՛ ցաւալի և եղերգական պարտայ
մը կը պարզէր:

Վարչաւիտ, 23 Սեպտ. 1929

Յարգելի

Տիար Արմէն Շիրանեան

Վառնա

Քանի մը օր առաջ նամակիս մէջ կը յայտնէի թէ
« Ա՛յ ազօտ ու ապահով է իմ դրութիւնս »: Աւա՛ղ,
այս ասոցերս գրած ասե՛նս չես կրնար մտարեւել թէ
ինչ սոսկալի ու անլուր դաւ մը կը լարուի իմ գէմս:

Երբ հազիւ փոքրիկ բնակարան մը գտած ու սի-
րահցորդ ազջկանս հետ հանգստացած էի, ա՛նա կէս գի-
շերուան մօտ հրդեհ մը կը ծագի և մեր բնակած շէն-

քը կ'սկսի այրիլ : Մթու թեան մէջ դուրս կը նետուինք ևս ու աղջիկս : Մինչև որ հրչէջ գունդը կը հասնի, արդէն ամբողջ չէնքը մոխիր դարձած էր : Սարսափէս խելքս կորսնցուցած էի և չէի մտածեր թէ ո՛ւր էր աղջիկս : Բաւական մամանակ վերջը փընտըռեցի աղջիկս, բայց ի դուրս անիկա անյայտ եղած էր :

Առտուան դէմ լուր տուի ստիկանութեան թէ աղջիկս կորսուած է : Ալ հրդեհէն կրած վնասս բոլորովին մոռցայ :

Փո՛ւճ տեղ ստիկանութիւնն ամէն միջոց ձեռք առաւ աղջկանս հետքը գտնելու համար : Ամբողջ շաբաթ մը սրտատրոփ սպասեցի : Միայն թէ մտքէս չանցուցի թէ այս խորհրդաւոր անյայտացումը կատարուած էր Ձեկայի գործակալներու միջոցաւ, մինչև որ իրիկուն մը պտուռ կին մը ներկայացաւ և յայանեց թէ աղջկանս ուր ըլլալը պիտի ըսէր ինծի, եթէ գաղտնիքը պահելու խօսք տայի :

— Նո՛յնիսկ այս գիշեր կրնաս աղջիկդ տեսնել, նկատել տուաւ պտուռը, բաւական է որ խորհուրդիս հետեւիս : Հակառակ պարագային՝ գիտցիր որ թէ՛ քու և թէ՛ աղջկանդ կեանքը վտանգի տակ պիտի ըլլայ :

Տառապանքը առնական կորով մը և անվեներ սիրտ մը մտցուցած էր իմ էութեանս մէջ, հետեւաբար աշանց մտածելու թէ դաւադրութեան մը զոհ կ'երթամ, խօսք տուի պտուռին և կէս գիշերուան մօտ հեռուեցայ իրեն քողքէն բաւական հեռու գրտնուող գիւղ մը :

Պտուռը տան մը ցանկապատին չհասած՝ հրամայական ձայնով մը ըսաւ .

— Կեցի՛ր . . . պէտք է որ աչքերդ դոց ըլլան և զիտնաս թէ ո՛ւր կը մտնես :

Առարկութիւն չըրի : Թողուցի որ կապէ աչքերս :
Յետոյ ձեռքէս բռնած առաջնորդեց զիս :

Բթին ու նեղլիկ սենեկի մը մէջ մտնելէս ետքը՝ քակեց պատուը աչքերս ու աղօտ լոյս մը պլպլացող լամբար մը վառեց :

Յողնած ու ընկճուած՝ հին ու խարխլած աթոռի մը վրայ նստեցայ : Պատուը սենեակէն դուրս ելաւ ու լսեցի որ դուռը կղպեց : Երկիւղս աւելի եղաւ ու անմիջապէս զէպի դուռն ուղղուեցայ և հասկցայ որ բանտարկուած էի :

Անցաւ մօտաւորապէս կէս ժամ : Անձկութեամբ կ'օղատէի :

— Ո՛վ էր այս ջատուկը, մտածեցի իւրովի, ինչո՞ւ հաւատացի իր խօսքին ու եկայ ինկայ այս նշկուղի մը նմանող սենեակին մէջ : Արդեօք ի՞նչ դաւ կը պատրաստէ որ դուռը կղպեց ու բանտարկեց զիս . . .

Այս խորհրդածութիւններու մէջ էի, ահա՛ դուռը բացուեցաւ և սեմին վրայ երեւցաւ մարդ մը, որ յամբաքայլ զէպի իմ կեցած անկիւնս յառաջացաւ :

Պլպլացող լամբարի մը աղօտ լոյսը ցոյց տուաւ եկող անձին ո՛վ ըլլալը. անիկա ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ Չեկայի Պետր — Պարոն Մելիք - Նազարեանց :

— Դո՛ւն . . . ա՛հ, դո՛ւն հոս, ճշեցի բոլոր ուժովս ու խոյացայ զէպի դուռը :

— Ի դո՛ւր է պոռչաուքդ, հեգնեց ան ու գրպանէն հրազէն մը հանելով մօտեցաւ ինծի : Կը տեսնե՞ս այս վեցհարուածը. թէ քու և թէ աղջկանդ կեանքը մէկ վայրկեանէն վերջ պիտի գտնէ, եթէ շարունակես յամառիլ : Յանձնուէ՛ ինծի . . . ան ասին թէ դու

երջանիկ պիտի ըլլաս և թէ՛ աղջիկդ, որ ձեռքիս մէջըն է : Ուրիշ կերպով ազատելիք չունիս : Ես յատկապէս թողուցի որ դուն բանտէն խոյս տաս : Ձերբակալել շտուի քեզ որ Խորհրդային սահմաններէն հեռու վայր մը երթաս : Գիտցի՛ր որ կը սիրեմ քեզ և կուզեմ որ իմս ըլլաս, ա՛յս է նպատակս և որոշումս :

— Ո՛չ, ո՛չ . . . ես քու կինդ չեմ կրնար ըլլալ, բացազանչեցի խրոխտ ու աշնական ձայնով մը, դուն դազան մէկն ես, դուն վայրագ ու անգութ ես, դուն ո՛չ խիղճ ունիս և ո՛չ ալ Աստուած . . . : Ահա՛ բաց է կուրծքս, կրակէ՛, կրակէ՛ . . . մի՛ կենար, թո՛ղ արիւնս ձեռքերուդ վրայ ժայթքէ, այս կը պահանջէ իմ պատիւս . . . :

Գազանը խելակորոյս վիճակի մը մէջ վրաս յարձակեցաւ ու բռնի կերպով զիս դեպին նետել ուզեց : Ինչոր ուժովս մաքառեցայ : Այդ միջոցին էր որ անոր ձեռքէն հրազէնը վար ինկաւ ու ես յափշտակելով կըրակեցի անոր ճակարին :

Ինկա՛ւ ան . . . և անոր մահը վայրկենական եղաւ : Թողուցի զինքը արեան ճապաղիքներու մէջ և գրպանէն դրան բանալին առնելով բացի ու դուրս նետուեցայ :

Հրազէնի ձայնը առնելով մօտակայ տուներու բռնակիչները հասան և օոստիկան, ոստիկան Ծ պոռացին : Ոստիկաններն ամէն կողմէ շրջապատեցին զիս և ոստիկանսուն տարին :

Հոն խոստովանեցայ թէ՛ ոճիրը գործողը ես էի և թէ՛ սպանուողը Խորհրդային Հայաստանի Չեկայի պետըն էր, որ զիս ծուղակը ձգելով, պատիւս բանարարել կուզէր :

Դատական քննութեամբ հասկցուեցաւ որ այդ
զաղանը կարգ մը թուղթեր ունէր գրպանին մէջ, ու-
րոնք կը հաստատէին իր Չեկայի պետ ըլլալը :

Արդարութիւնը չուշտցաւ : Լեհական կառավա-
րութիւնը անպարտ արձակեց զիս և աղջիկս ալ ին-
ծի յանձնեց :

Հիմա քարձրագոյն վարժարանի մը մէջ ուսուց-
չութեան պաշտօն ստանձնած եմ :

Իցի՛ւ թէ նահատագիրս այսքա՛ն տառապանքնե-
րով վերջանար :

Յարգանք

ԹԱՄԱՐԱ



ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԴ

Դ. ԳԼՈՒԽ

Վարչաւիտ, 2 Հոկտ. 1929

Մեծայարգ

Պարոն Արմէն Շիտանեան

Վառնա

Արցունքով ու հեկեկանքով է որ սոյն երկազս
կը գրեմ ձեզի . . .

Ո՛չ, անկարելի է որ կարենամ նկարագրել ա՛յն
եզերական դրուժիւնս զոր ճակատագիրս վիճակեց
ինձի :

Աւա՛ղ . . . ա՛լ որբուհի մըն եմ . . . Մայրս եր-
կու որ առաջ թունաւորեցին . . . ան չարաչար տան-
ջանքներով մեռաւ . . .

Անէ՛ձք, հազար անէ՛ձք այն ձեռքին որ անխղճօ-
րէն մատուակեց թոյնը . . . :

Չեմ գիտե՛ր . . . առայժմ բարի ուսւ ընտանիքի
մը տունը կը գտնուիմ. բայց թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ
իմ վիճակս, ասիկա չեմ գիտեր :

Անա՛ ներթափ կը զրկեմ ձեզ տեղւոյս սատիկա-
նու թեան պաշտօնական զնկոյցը՝ հրատարակուած պե-
տութեան պաշտօնաթերթին մէջ ։

Անամ յարգանք

Ազակիր Որբուհի

ՏԻԱՆԱ

Աոյն երկտողը դալարեց էութիւնս ու ժամերով
ուշտիրոյս վիճակի մը մասնեց զիս ։

Իսկոյն թերթը կարգացնել տուի և անա՛ ինչ որ
տեղեկացայ ։

« . . . Երէկ գիշեր թունաւորուած զանուեցաւ
հայ կին մը քողքին հետաւոր արուարձաններէն մէ-
կին անկիւնը զանուող տան մը մէջ ։ Յիշեալ հայ կի-
նը մէկ երկու ամիս տուջ սպաննալ էր Սորհրդային
Հայաստանի Չեկայի պետը՝ իր պատիւը պաշտպանե-
լու համար ։ Գտարանը անպարտ արձակած էր զին-
քը ։ Բայց, ինչպէս կ'երևի, այս սճիրը փոխ վրէժի
մը պատճառ դասնալով, Չեկայի պետին ընկ երները
միջոց գտան և թունաւորեցին կինը ։

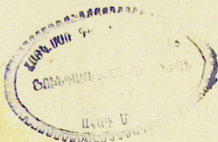
« Սատիկանութիւնը խիստ և ազդու միջոցներ
ձեռք առած է այս ստորաքարշ սճիրին հեղինակները
զանելու համար ։

« Կը հաւատալի որ այս եղբարքազգ զոհը նոյն
երեկոյ ուռս պատախ մը տունը գացած և անկից վե-
րադառնալէն հաքն է որ զգացեր է թէ թունաւոր-
ուած է ։ Այդ պատաւը նոյն գիշերը անյայտ եղած է
և անոր հետքն ալ չէ զանուած ։

« Կը յուսացուի որ այս գարշելի ոճիրին հեղինակները շուտով ձեռք պիտի անցուին : Առ այժմ ոստիկանութիւնը ստիպուած է վերապահութեամբ շարժի . . . » :

Այս պաշտօնական զեկոյցը կը մատնանշէր թէ խեղճ Խամարան փոխ վրէժի մը զոհն եղած էր :

Եւ ահա՛ , այսպէս ան կը վերջացնէր իր կեանքը , թողնելով օտարութեան մէջ իր սիրակցորդ աղջիկը :





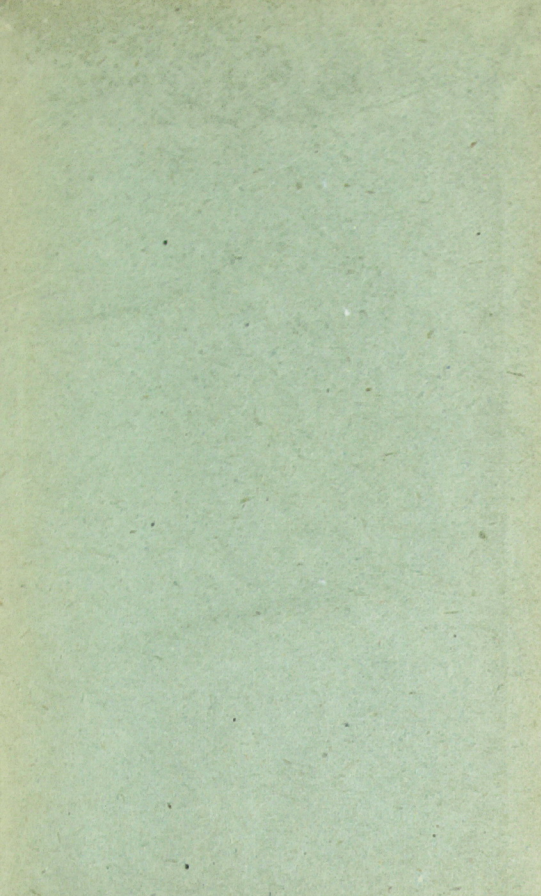
ԳԻՆ Ե. Դ. 3

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԱՍԻՍ»
Սեփ. Յ. Ազապյար

Printed in Egypte







A $\frac{11}{80575}$